

Lambertus, laatste bisschop van Maastricht Hubertus, eerste bisschop van Luik hun eigentijdse levensbeschrijvingen

Régis de la Haye (ed.)

“Heiligen die hier eens leefden in Uw welbehagen...”

Uit het Eucharistisch Gebed II C

Inleiding

Maastricht is twee en een halve eeuw lang, vanaf Servatius tot en met Lambertus, een bisschopsstad geweest. Sinds Hubertus zetelen de bisschoppen in Luik, waar zij sindsdien zijn gebleven.¹ De middeleeuwse legendescrijvers hadden een prachtige geschiedenis opgesteld over de bisschoppen van Tongeren, Maastricht en Luik. Tien bisschoppen zouden hebben gezeteld in Tongeren, en 21 in Maastricht. Daarmee zou de bisschopszetel van Tongeren-Maastricht-Luik teruggaan tot apostolische tijden, en gesticht zijn door Maternus, een leerling van Petrus. Ondubbelzinnige archeologische bewijzen voor christelijke aanwezigheid in de regio hebben we echter pas op het einde van de 4e eeuw. En bij kritisch historisch onderzoek vallen de tien bisschoppen van Tongeren, voor wie geen enkel bewijs bestaat, al snel af. Van de 21 legendarische bisschoppen van Maastricht blijft er met historische zekerheid slechts een tiental over. Deze historische zekerheid is doorgaans gebaseerd op een enkele summiere eigentijdse vermelding. Behalve van Amandus, die slechts kortstondig bisschop van Maastricht is geweest, beschikken wij slechts van de bisschoppen Lambertus en Hubertus over een levensbeschrijving, kort na hun dood geschreven door één van hun volgelingen en leerlingen, teksten die daarom een hoge mate van betrouwbaarheid genieten.² Deze teksten vormen tevens unieke historische bronnen uit de 8e eeuw, waaruit in onze regio zo weinig is overgeleverd.

De grote waarde van de beide hier voor het eerst in het Nederlands vertaalde oorspronkelijke levensbeschrijvingen³ is dan ook hun authenticiteit. Daterend van vóór de laatmiddeleeuwse legendeforming geven zij ons een eerlijk en getrouw beeld van het leven en de werkzaamheden van Lambertus en Hubertus, de twee grote heilige bisschoppen van Maastricht en Luik.

Deze twee bisschoppen vormen een scharnierpunt in de kerkgeschiedenis van onze streek. Het bloed van de bisschop-martelaar Lambertus heeft de grond van Luik geheiligd,

en bijna vanzelfsprekend vestigde zijn opvolger Hubertus hier zijn bisschoppelijke residentie, die zo het nieuwe centrum van het bisdom der Tongeren werd.

En het is daarom ook niet verwonderlijk dat de iconografie de twee heilige bisschoppen Lambertus en Hubertus vaak tesamen afbeeldt.

Bisschop Lambertus

Lambertus is bisschop van Maastricht geworden ca. 670, waar hij de vermoorde Theodardus opvolgt. In 675, ongewild slachtoffer van de politieke chaos na de moord op koning Childerik II, wordt Lambertus vervangen door een tegenbisschop, Faramundus, en trekt hij zich terug in het klooster Stavelot. De politieke chaos blijkt uit het feit dat onder hofmeier Wulfoaldus (de ware machthebber) de koningen Clovis III, Dagobert II en Theuderik III elkaar in snel tempo opvolgen, totdat onder laatstgenoemde de rust wederkeert. Wanneer Faramundus op zijn beurt afgezet en verbannen wordt, kan Lambertus in zijn ambt terugkeren.⁴ Tegen het einde van zijn leven blijkt hij te resideren in het dorpje Luik, waar hij, als slachtoffer van een “vendetta” tussen familieclans, op 17 september 705 vermoord wordt.⁵ De plek van de moord, zijn slaapkamer in de door hem herbouwde Romeinse villa, groeit al snel uit tot een bedevaartplek. Enkele jaren na de moord op Lambertus wordt de Romeinse villa afgebroken, en wordt er een grafkerk op gebouwd, waar in 718 door zijn opvolger Hubertus de relikven van Lambertus worden bijgezet.

Lambertus en Hubertus, samen afgebeeld op een raam in de kooromgang van de Onze Lieve Vrouwekerk van Maastricht. – Raam van Daan Wildschut (1952).

De standbeelden van Lambertus en Hubertus worden gezamenlijk aangevoerd op de vrachtwagen van Dotremont, bij de bouw van de Mariazuil op het kruispunt van de Wilhelminasingel en de Stationsstraat te Maastricht (foto RHCL, collectie GAM 3541).

De oudste levensbeschrijving van Lambertus, die in de literatuur bekend staat als de *Vita Vetustissima*, soms ten onrechte toegeschreven aan Godschalk, is geschreven tussen 727 en 743 door één van zijn volgelingen. Van deze *Vita Prima*, die reeds in de 18e eeuw werd gepubliceerd in de *Acta Sanctorum*,⁶ werd in de 19e eeuw in Parijs nog een eigentijds handschrift ontdekt.⁷ De tekst wordt gekenmerkt door een bar slecht Latijn, dat door latere kopiïsten en bewerkers regelmatig verbeterd werd. Verder heeft de auteur ook tekstdelen overgenomen uit andere heiligenlevens, met name uit de *Vita Eligii*, bijvoorbeeld in de algemene delen die de deugden van de heilige bisschop beschrijven. Daarentegen is de grote waarde van deze oudste en eigentijdse levensbeschrijving haar onbevangenheid, haar authenticiteit en zodoende haar betrouwbaarheid.

Bisschop Hubertus

Bisschop Hubertus heeft klaarblijkelijk nooit geresideerd in Maastricht, maar altijd in Luik. In 718 komt hij naar Maastricht om het gebeente van zijn voorganger op te graven en over te brengen naar Luik. Hij overlijdt op 30 mei 727, en wordt begraven in de door hemzelf gestichte Sint-Petruskerk van Luik, waar zijn gebeente op 3 november 743 wordt verheven.

De oudste levensbeschrijving van Hubertus is geschreven in de jaren 743-750, door één van zijn volgelingen.⁸ Deze tekst werd echter pas in de tweede helft van de 19e eeuw ontdekt. Tot dan toe was de oudst bekende levensbeschrijving die van Jonas, bisschop van Orléans, uit de 9e eeuw. Uit enkele ontleningen blijkt dat de auteur van de oudste *vita* van Hubertus de levensbeschrijving van Lambertus kent: een aantal zinnen neemt hij er bijna letterlijk uit over.⁹ Ook deze tekst wordt gekenmerkt door een niet al te goed Latijn, en door vrijmoedige ontleningen aan andere heiligenlevens. Zo copieert de auteur van de levensbeschrijving van Hubertus onder andere hele stukken tekst uit de *Vita Arnulphi*.¹⁰

Latere legendevorming

Zoals bekend verondersteld mag worden, vindt er in de middeleeuwse hagiografie op grote schaal legendevorming plaats. De levens van heiligen worden vermeerderd met wonderverhalen, vaak *topoi* ontleend aan andere heiligenverhalen, en met etiologische legendes (verhalen die een bestaande situatie moeten “verklaren”), een en ander natuurlijk zonder enige historische basis. Wanneer men de levensbeschrijvingen van de heiligen Lambertus en Hubertus in de chronologische volgorde van ontstaan leest, zoals die bijvoorbeeld geboden worden door de *Acta Sanctorum*,¹¹ krijgt men een goed beeld van deze ontwikkeling.

De *Vita Vetustissima* van Lambertus werd sinds het begin van de verering van de heilige gebruikt voor de lezingen bij de nocturne (het nachtelijk officie), en daarna als basistekst voor de *Vita Secunda*, in het begin van de 10e eeuw samengesteld door bisschop Stefanus van Luik (901-920).¹² De gregoriaanse melodieën voor het Lambertus-officie werden eveneens gecomponeerd door bisschop Stefanus.¹³ Dezelfde Stefanus, bisschop van Luik, schrijft ook (of geeft er opdracht voor) een rijmbiografie van Lambertus, het *Carmen de Sancto Landberto*.¹⁴ Maar iets later in de 10e eeuw verschijnen reeds de eerste legendarische elementen, en ontstaat er een ware Lambertus-legende.¹⁵ In de door hem opgestelde levensbeschrijving van de H. Landoaldus brengt Heriger, de kroniekschrijver van de bisschoppen van Luik, de H. Lambertus in verband met de plaats Wintershoven, en vermeldt hij ook voor het eerst de naam van Lambertus’ vader, namelijk Aper.¹⁶ Hij verlaat zich echter, zoals hij zelf ook toegeeft, op de mondelinge overlevering zoals die in Wintershoven bestond. Maar daarmee was Lambertus wél blijvend naar Wintershoven “verhuisd”.

Ook Sigebert van Gembloux (1030-1112), auteur van de *Vita Tertia*,¹⁷ houdt het bij deze legende. Hij voegt er echter nog een geheel nieuw element aan toe. De vraag of Lambertus wel een “echte” martelaar was, dat wil zeggen een heilige omgebracht omwille van het geloof, moet hem gekweld hebben. De moord op Lambertus had in de oudste *vita* immers geen verdediging van het geloof of de goede zeden als achtergrond, maar was, zoals gezegd, het gevolg van een ordinaire “vendetta”, een machtsstrijd tussen de grote families van de

regio. Sigebert van Gembloux geeft dan ook een geheel nieuwe reden van de moord op Lambertus: Pepijn zou ongehuwd hebben samengewoond met Alpaïs, en Lambertus zou hem daarover in het openbaar een verwijt hebben gemaakt. De reden van Lambertus' marteldood wordt nu de verdediging van het ware geloof, waarmee Lambertus de evenknie wordt van Johannes de Doper.

In de 12e eeuw, wanneer men de H. Willibrord in Utrecht gesitueerd heeft en hem laat reizen tussen Utrecht en Echternach, stelt zich natuurlijk de vraag naar een mogelijke ontmoeting tussen beide tijdgenoten. Daar gaat Nicolaus, kanunnik van Luik, auteur van de *Vita Quarta*, geschreven circa 1144/1145,¹⁸ voor zorgen. Hij beschrijft de prediking van beide bisschoppen in Noord-Brabant, waarbij Lambertus een grote massa gelovigen trok, terwijl niemand ging luisteren naar Willibrord. Een ander nieuw element in deze *Vita Quarta* is ook de legende dat de dood van Lambertus door een engel zou zijn megedeeld aan paus Sergius. Nicolaus is tevens de eerste die de begrafenis van Lambertus uitdrukkelijk plaatst in Sint-Pieter bij Maastricht, en daarmee aanleiding heeft gegeven tot de Lambertus-devotie in Sint-Pieter.¹⁹

Ook het latere levensverhaal van de H. Hubertus heeft ernstig geleden onder legendevorming. Met name in de late Middeleeuwen, wanneer het gebeente van Hubertus overgebracht is naar Saint-Hubert in de Ardennen, en daar grote verering geniet, worden er legendarische elementen aan de legende toegevoegd. In de *Vita Quarta*, uit de 15e eeuw, verschijnen de verhalen over de wijding van Hubertus door paus Sergius I, de schenking door de H. Maagd Maria van de wonderdadige stola, de verschijning in Rome van de H. Petrus, waarbij Hubertus de gouden sleutel ontvangt. En pas in de *Vita Quinta*, uit de 15e eeuw, duikt het verhaal op over de bekering van Hubertus, toen hem een hert verscheen, dat een kruis in het gewei droeg. Hubertus, een verwoed jager, zou namelijk eens, op een Goede Vrijdag, een verschijning hebben gehad van een hert met een kruis in het gewei. Onmiddellijk bekeerde hij zich. En zo werd hij de patroonheilige van de jagers!.. In werkelijkheid is het motief van de verschijning van

Bekering van de H. Eustachius (kapiteel van de kathedraal van Autun).

Bekering van de H. Eustachius (raam van de kathedraal van Chartres).

Bekering van de H. Hubertus (raam van de Sint-Servaaskerk van Maastricht).

een hert met een kruis in het gewei ontleend aan de H. Eustachius (zie bijvoorbeeld het kapiteel van de kathedraal van Autun, 12e eeuw, en het beroemde glas-in-lood-raam in de kathedraal van Chartres, begin 13e eeuw). Eustachius had zijn feestdag op 2 november, één dag vóór Hubertus, 3 november. Door contaminatie, ontstaan tengevolge van de onmiddellijke nabijheid van beide feesten, is het motief van de ene op de andere heilige overgegaan.

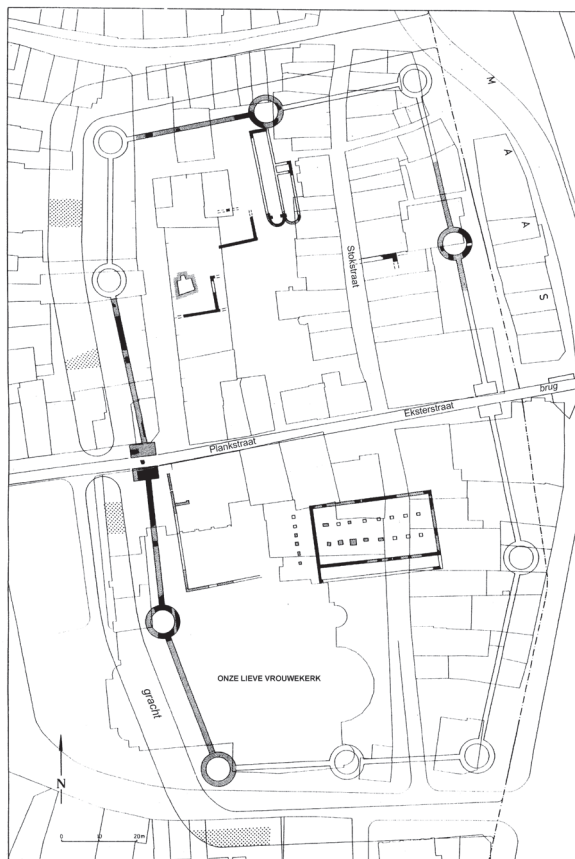
De oudste levensbeschrijving van Lambertus, bisschop van Maastricht

In Christus' naam begint hier het leven of het overlijden van de heilige bisschop Lambertus, die is gestorven op de 15e voor de kalenden van october [= 17 september] in het dorp genaamd Luik, alwaar ook de apostolische heer ook in vrede rust.

<Inleiding>

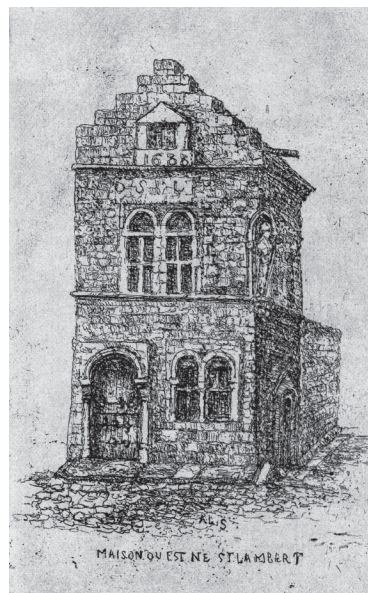
1.

Als de gruwelijke en goddeloze verzinsels van de heidenen zich toeleggen op uitvoerige pronkredes, en veelvuldige leugens aan de boeken toevertrouwen om hun ijdele roem ten toon te spreiden, waarom zouden wij, christenen, de heilzame wonderen van Christus verzwijgen, terwijl wij, al was het maar door een eenvoudige opbouwende toespraak, de geschiedenis van de heiligen bekend kunnen maken aan de mensen? Daarom, al schijnen wij ook onwaardig te zijn voor een zo grote opgave: het verhalen van de werken van de heilige man Lambertus, de bisschop, toch vraagt de liefde van Christus het ons. Herhaaldelijk zijn deze werken mij met Gods gunst vanaf mijn jeugd ter ore gekomen, en ik heb ze vernomen uit de mond van waarlijk wijze mensen, die ze mij bevestigd hebben. Ik zal proberen geen verhaal tot vermaak van de mensen, maar een verhaal te vertellen vol van vroomheid, waarbij ik zijn gebeden tot leven breng, en de loop van zijn leven en zijn roemvol ondergane marteldood, voor zover ze ons ter ore zijn gekomen, hoewel in een eenvoudige vertelling, zal ik trachten openbaar te maken, opdat de herinnering aan hem wiens leven met Christus is, door dit relaas met roem verheerlijkt wordt over heel de wereld. Vooral omdat wij door de kerkelijke en de apostolische overlevering aangespoord worden, de levens van de heiligen en hun talloze wonderdaden te herdenken, zoals geschreven staat: *Het aandenken van de heiligen is vol lof*,²⁰ en ook: *Loven wij de roemvolle mannen die de koninkrijken van de wereld versmaden*,²¹ daarom geloven wij dat het passend is, telkens wanneer wij ieder jaar opnieuw de feesten van de heilige vieren, dat wij iets uit hun levensbeschrijving dienen voor te lezen dat voor de christenen bij hun lofprijzing van de Heer bijdraagt tot hun geestelijke verheffing, want alles wat lofwaardig is in zijn heiligen is inderdaad een gave van Christus. Daarom proberen wij al het lofwaardige uit het leven van de heilige en zalige bisschop Lambertus, met de hulp van de genade van boven, hoewel werkend met een onervaren relaas en zonder uitvoerigheid, met de genade van God tot een goede einde te brengen.²²

Huis op de hoek van de Bredestraat en de Hondstraat in Maastricht, dat door een zeer late traditie wordt beschouwd als het geboortehuis van Lambertus. – Gravure uit : Alexandre Schaepkens, *Dessins et notes pris dans le pays de Liège du temps passé* (Brussel-Luik-Maastricht 1883) 6.

De ligging van het merovingisch paleis in Maastricht is niet bekend. Het zou binnen het laat-Romeinse castrum gelegen moeten hebben, evenals de bisschopskerk, de waarschijnlijke voorloper van de huidige Onze Lieve Vrouwekerk. – Plattegrond van het Romeinse castrum van Maastricht (in zwart de opgegraven delen). – Voor de meest recente beschrijving en plattegrond van het laat-Romeinse castrum van Maastricht, zie : T.A.S.M. Panhuyzen, Maastricht. In : M. Reddé, e.a., *Les fortifications militaires. L'architecture de la Gaule romaine*. DAF 100 (Bordeaux 2006) 316-318, spec. 317 fig. 352.

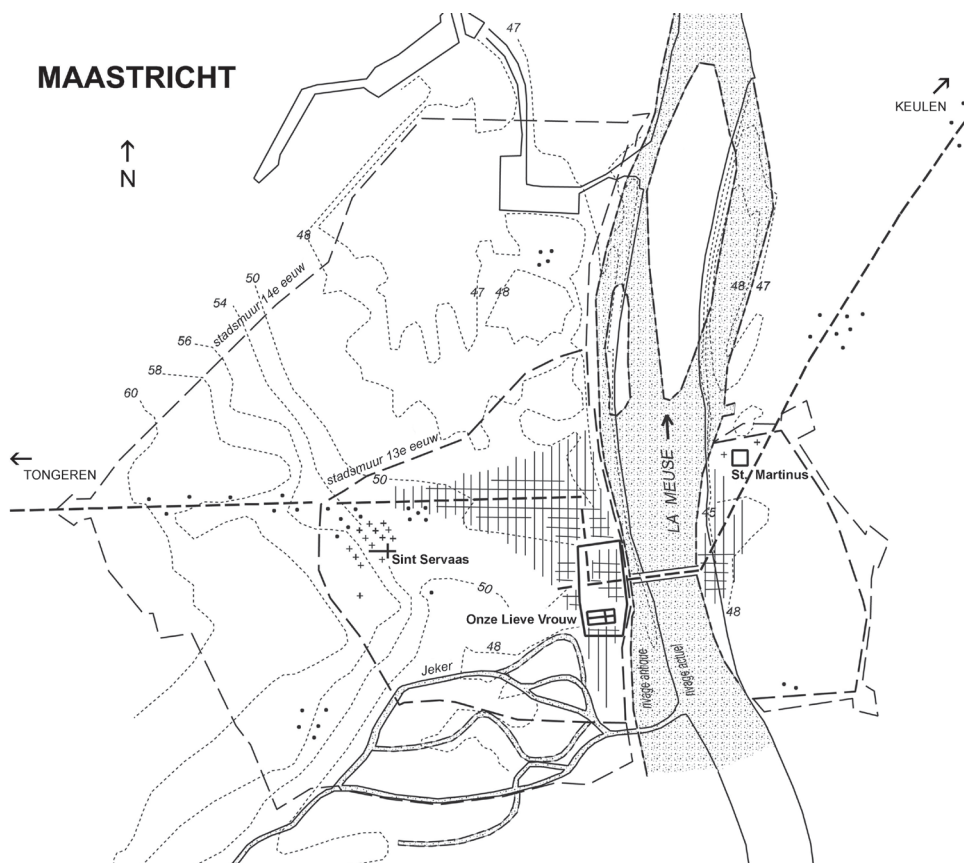

LAMBERTUS, BISSCHOP VAN MAASTRICHT EN HUBERTUS, BISSCHOP VAN LUIK HUN LEVENSBESCHRIJVINGEN

Doop van Lambertus (links) en zijn gebedsleven (rechts). – Detail van een raam in de Sint-Servaaskerk van Maastricht.

Merovingisch Maastricht

De stad ontwikkelt zich vanuit het Romeinse castrum, in 333 ommuurd ter verdediging van de Romeinse brug uit de 1e eeuw, op de weg van Keulen naar Bavay. Binnen het castrum lag de bisschopskerk, toegewijd aan Onze Lieve Vrouw. De vroeg-middeleeuwse stad ontwikkelt zich in noordelijke richting. Het zuidelijke en zuid-westelijke deel zijn eeuwen lang onbewoonbaar vanwege de moerassige delta van de Jeker. Op het grafveld langs de weg naar Tongeren wordt op het einde van de 6e eeuw een kleine grafkapel gebouwd op het graf van de H. Servatius, de eerste bisschop der Tongeren. Op de rechteroever ontwikkelt zich een vicus (Wyck). Het waarschijnlijke castrum van Wyck is niet meer terug te vinden, aangezien de Maas haar stroom heeft verplaatst naar het oosten.

Het is niet bekend waar het koninklijk paleis van de Merovingers in Maastricht gelegen heeft. In ieder geval moet het gelegen hebben binnen het laat-romeinse castrum, zoals ook het geval is met de bisschopskerk, waarvan de restanten naar alle waarschijnlijkheid onder de huidige Onze Lieve Vrouwekerk liggen.

<Kinderjaren en jeugd van Lambertus>

2.

De roemvolle man Lambertus, bisschop, was afkomstig uit de vesting Maastricht, een kind van ouders die rijk waren volgens de waardigheid van de wereld, van vooraanstaande mensen en van een oud christelijk geslacht. In zijn jeugdjaren was hij schoon en edel, en uitverkoren in zijn familie en in zijn geslacht groeide hij welgevallig op. Temidden van zijn diennaren en zijn familieleden had hij een stralend aangezicht, en heel zijn verlangen ging uit naar een schitterend leven. Toen zijn vader de aanleg van zijn zoon zag, en zag dat hij door iedereen bemind werd, was hij vol vreugde en bracht hij dank aan God. Hij was verheugd, omdat hij zag dat zijn zoon verheerlijkt was. Bijna vanaf zijn eerste kinderjaren vertrouwde hij hem toe aan wijze en onderlegde mannen, om hem op te voeden in de heilige letteren. Met veel vlijt en ijver legde hij zich toe op zijn taak en beëindigde die snel. Toen hij aldus onderricht was door zeer kundige mannen, ging hij naar het huis van zijn vader terug. Na de kinderjaren beleefde hij in werkzaamheid de jongelingsjaren. *De geest van wijsheid*²³ en de genade van nederigheid straalden in hem, en hij groeide iedere dag in goede werken.

<Opleiding van Lambertus>

3.

In die tijd zetelde op de bisschopszetel van de vesting Maastricht de hogepriester Theodardus.²⁴ Door de voorzienigheid van een beschikking van God, vertrouwde zijn vader hem onverwijld toe aan de genoemde bisschop, om hem in het koninklijk paleis²⁵ in de goddelijke leer en de kloostertucht op te voeden. Hij was immers een wijze jongeman, beminlijk van voorkomen, minzaam in het spreken, van een oprechte levenswandel, toen hij begon te dienen zowel bij de bisschop als in het huis van de koning, zodat hij voor alle mensen een model was. En ook was hij bijzonder knap, sterk en snel, zeer lenig, krachtig in de strijd, helder van geest, mooi van voorkomen, standvastig in naastenliefde, kuisheid en nederigheid, en legde hij zich toe op het lezen. *Zoveel genade vond hij in de ogen van de bisschop*,²⁶ dat deze hem als zoon, erfgenaam en opvolger zou hebben verkozen en aangenomen, als hem dat was toegestaan door de canonieke regels.

<Lambert wordt bisschop van Maastricht>

4.

Na de moord op de genoemde bisschop Theodardus,²⁷ begonnen veel mannen, die in die streek woonden en die het verstand, het geloof, de werken en het alleredelste spreken van

Lambertus wordt bisschop van Maastricht gewijd. – Detail van een raam van de Sint-Servaaskerk van Maastricht.

Lambertus kenden, in het geheim onder elkaar te overleggen om hem te kiezen voor de bisschopszetel. Dus de aanzienlijken en de voornamesten, die in die tijd de bestuurders van het paleis waren, maakten de roemrijke heer koning Childerik²⁸ de faam van de heilige man bekend, en verzwegen zijn daden niet. Zij legden getuigenis af dat hij waardig was het priesterschap te ontvangen en de bisschoppelijke waardigheid deelachtig te worden. Hun verzoek had succes. Hun werd bereidwillig gegeven wat zij uit vroomheid gevraagd hadden. Toen vroeg heel het volk hem, eensgezind in het oordeel door de kracht van de Heilige Geest, mede gesteund door de macht van de koning en de gunst van de Heer door Wie hij reeds lange tijd verkozen was, de kerk van Maastricht te leiden.²⁹ Vervuld van de vreze des Heren, aanvaardde hij het ambt, en groeide iedere dag in goede werken. Toen de koning inzicht gekregen had in zijn goedheid en wijsheid, beminde hij hem meer dan alle bisschoppen en al zijn edelen. Bisschop Lambertus was slank van gestalte, hij had een sierlijk gezicht, mooi haar, pientere ogen, welgevormde handen, lange vingers, een blanke huid. *Van zijn voetzool tot de top*³⁰ van zijn hoofd was hij onberispelijk. Hij was ook een *krachtig raadsman*,³¹ en gaf met zorg en mati-

ging blijk van alle wijsheid. Bij de koning genoot hij het hoogste aanzien.

<Afzetting van Lambertus en verblijf in Stavelot>

5.

Daarom, toen door goddelozen de roemrijke koning Childerik vermoord werd,³² stond de Afgunstige van alle goeds, de Duivel, onmiddellijk op tegen de heilige man. Want zijn gruwelijke tegenstanders beraamden boosaardige en valse plannen om hem van de bis-

schopszetel te stoten. Aldus overwon hun boosaardigheid. Ze zetten hem zonder reden van zijn zetel af, en hij werd zonder schuld beroofd van zijn ambt. Daarna plaatsten zij Faramundus op zijn bisschopszetel. De uitverkorene Gods, bisschop Lambertus, ging naar het klooster dat Stavelot heet, en er bleven om hem te dienen slechts twee koorknapen over. Eén van hen, Theodoinus genaamd, heeft ons veel van zijn leven en zijn werken verteld, hoe hij aldaar gedurende zeven jaren een heilige bestaan en een engelachtige levenswijze heeft geleid met een zeer grote toewijding, *in werken, in vasten, in nachtwaken*,³³ in gebed, *in naastenliefde, in geduld*,³⁴ waarbij hij tijdens de gehele duur van zijn gevangenschap het voorbeeld van de heiligen navolgde. De vader van het klooster beminde hem, en heel de gemeenschap eerde hem met grote vroomheid en goedgunstigheid. Want de deugd van de standvastigheid blonk meer en meer in hem.

6.

En toen de eerwaardige heer Lambertus in het genoemde klooster was, gebeurde het dat hij, toen hij midden in de nacht naar gewoonte wakker werd en alleen vroom ging bidden, en met uitgestrekte handen zijn sandalen droeg, er één uit zijn hand op de grond liet vallen, wat een goed hoorbaar geluid maakte. De vader van het klooster hoorde het, maar hij wist niet wie het was, en zei: “Degene die dit lawaai maakt, moet onmiddellijk naar

Lambertus bidt voor het kruis bij het klooster Stavelot. – Tekening uit: Paul Guérin, *Vie des saints*, dl. 3 (Parijs s.d.) 253.

het kruis gaan!”. Toen ging de priester die niets anders meenam dan de ruigharen pij waarmee hij gekleed was, terstond en onverwijd, blootsvoets, zonder schoenen, zachtjes zijn bed uit, en met onhoorbare schreden begaf hij zich naar de plaats die hem was aangewezen. Het was echter midden in de winter en zeer koud, en een hevige winterse kou heerste alom, zodat alles tot ijs was bevroren, en de sneeuw niet smolt. De dienaar Gods stond daar onbewogen, met uitgestrekte handen. Zonder de armen te bewegen, bleef hij daar lange tijd staan, en daarbij zong hij met krachtige stem psalmgezangen, terwijl er ondertussen voortdurend zoveel sneeuw viel dat die al boven de enkels van de bisschop reikte. Maar de Heer die dag en nacht alles overziet en alles weet voordat het gebeurt was hem gedachtig, en Hij zag genadig neer op het langdurig lijden van zijn dienaar, toen deze van psalm 41 zong: *“Wanneer zal ik komen en verschijnen voor het aanschijn van mijn God?”*.³⁵ De Heer die altijd bereid is tot medelijden verhoorde zijn gebed. En de Heer zorgde ervoor dat de haan eerder zong dan gebruikelijk in de nacht. Onverwijd gingen de broeders van het klooster, bij het luiden van het klokje, naar de vigilies. Na het officie gingen ze vanwege de sterke kou snel uit de kerk, en gingen het huis binnen om zich op te warmen.³⁶ Ondertussen stond de heilige Gods alsmaar met kracht te strijden, onoverwonnen, vóór het kruis. Toen vroeg de vader van het klooster: “Zijn al onze broeders er?”. Eén van hen zei: “Ik heb u vannacht iemand naar het kruis horen sturen, maar ik weet niet wie het was”. Hij sprak nog, toen één van de broeders binnenkwam en zei: “De heer Lambertus is sinds vannacht nog altijd op blote voeten bij het kruis!”. De abt, ontsteld en beangstigd, zei tot de broeders: “Ga snel, en zeg hem bij ons te komen”. Ze snelde naar hem toe, en troffen hem aan staande bij het kruis. Zijn hoofd en zijn schouders waren geheel bedekt met sneeuw. De apostolische heer stamelde toen: *“Een vermorzeld en vernederd hart wijst God niet af”*, en de rest.³⁷ Maar degenen die gestuurd waren, vroegen hem: “Heer, onze vader vraagt, en de broeders verzoeken u, om naar hen toe te gaan in het gastenverblijf”. En hij ging met hen mee. En toen hij daar binnenkwam, viel onmiddellijk de vader van het klooster te samen met de gemeenschap van de monniken vóór de bisschop op de knieën, en hij vroeg vergiffenis: “Vergeef mij, vader, vergeef mij, want ik heb onwetend gezondigd, ik heb zo dom gehandeld! Geef vergiffenis aan uw toegewijde dienaren!”. Maar hij zei: “God geve u vergiffenis, omdat gij niet onwijs hebt gehandeld, maar gij hebt wijs gehandeld, zoals Paulus zegt: *In koude en naaktheid*³⁸ tuchtig ik mij lichaam”. Onmiddellijk maakten de broeders een bad klaar, en haalden andere kleren voor hem. Ze kusten zijn handen en zijn voeten, en zeiden tot elkaar: “De Heer wilde het ons deze nacht niet bekend maken, maar tot vermeerdering van zijn glorie en voor het behalen van de prijs van de winst werd het voor ons verborgen”.

<Eerherstel van Lambertus>

7.

Na zeven jaren werd Faramundus van de bisschopszetel afgezet en verdreven uit de provincie Maastricht.³⁹ Toen smeekten de menigte der geestelijken en het volk eenstemmig de almachtige God, dat ze als hun herder de heer Lambertus mochten krijgen. In die tijd heerste de vorst Pepijn over veel streken en steden in Europa.⁴⁰ Toen hij hoorde wat de allerheiligste man had gedaan, gaf hij binnen één dag opdracht hem met grote eer op zijn zetel terug te roepen. En het zou te ver voeren, te vertellen welk een vreugde er bij heel het volk was, hoeveel lofzangen en liederen priesters en diakens, de menigte van de monniken en alle geestelijken bij zijn komst in een vreugdedans zongen, de lof van Christus verkondigend, vreemdelingen en pelgrims, behoeftigen en armen, weduwen met hun kinderen, vreugdevol ronddansend in kringen. Zo was heel de aarde verheugd, alsof zij één van de Apostelen van Christus hadden ontvangen.

<Heiligheid van Lambertus' leven>

8.

Terug in zijn stad,⁴¹ vermeerde de apostolische man dagelijks de regel van zijn onderrichting. Maar hoe hij was en hoeveel hij uitmuntte, wie kan het werkelijk uitleggen, en wie beschikt over een zo grote woordenschat, of welke lofrede vloeit zo over van welsprekendheid, dat ze al het goede van hem naar behoren kan beschrijven? Hij was immers onvermoeibaar volhardend in de wet des Heren, hij verontreinigde zich met geen enkel schadelijk gesprek. Zijn doen en handelen nam hij te allen tijde in acht, het oog van zijn geest hield hij altijd op God gericht, zijn raad en zijn werkzaamheid richtte hij altijd op God, zijn voeten waren gericht op het verkondigen van de vrede. En zo ook, evenals *de trouwe en voorzichtige dienaar*,⁴² aangesteld door zijn heer om diens familie *te juister tijd van voedsel te voorzien*,⁴³ zo haastte ook hij zich het aan hem toevertrouwde volk in ieder opzicht te voorzien van geestelijk voedsel. Hij onderwees zachtmoedig, hij leerde met geleerdheid, hij blonk uit door met kracht mensen van zondige gewoonten af te houden. Hij had immers een vurige geest en was onvermoeid in bezorgdheid, gesierd met goede werken en zeer helder. Midden tussen rijken en armen sloeg hij geen acht op de macht van de personen, maar keek hij veeleer naar de voorbeeldigheid van de levensstijl. Hoe heiliger hij iemand opdroeg te leven, des te hoger hij hem achtte. Hij gaf spijs aan de armen, maar hief zijn ogen ten hemel. Hij strekte zijn armen uit om te geven, maar verwachtte zijn loon zonder enige twijfel van boven. Wanneer hij kloosters bezocht, volgde op zijn prediking een gift aan geld. Alles wat daartoe bevorderlijk was, was hij blij ter ere van God te doen, telkens opnieuw overdenkend wat de Heer zei: *“Zalig de barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid ondervinden”*.⁴⁴

9.

Zijn kleding was van geringe waarde, zijn zetels in zijn eigen vertrekken waren niet versierd. Wanneer men hem kostbare gewaden zoals gebruikelijk voor een bisschop klaarmaakte, deed hij enkele keren de versleten en vervormde gewaden aan, want waarmee anderen zich graag zouden verheffen, probeerde hij integendeel zich te vernederen. Onder een eenzaam voorkomen diende een milde geest. Hij was Christus altijd onderworpen en gewa-pend met vroomheid, het bisschopsambt waardig en gevestigd in de leer, nederig in het af-wijzen van de eer van de wereld, onderdanig in het ontvangen, heftig in het terechtwijzen, sterk in het gevaar, geduldig bij tegenslag, roemrijk in barmhartigheid, sterk in de tucht, ontzag afdwingend door de gestrengheid van zijn rechtvaardigheid, geneigd tot het schen-

ken van genade, bereidwillig om te vergeven, volhardend in de lichamelijke kuisheid, voedstervader van de kudde, volmaakte herder van de kerk, die het volk de geboden van Christus voorhoudt. In beslag genomen door de pastorale zorg, doorkruiste hij de steden en de plaatsen rondom.

<Bekeringswerk>

10.

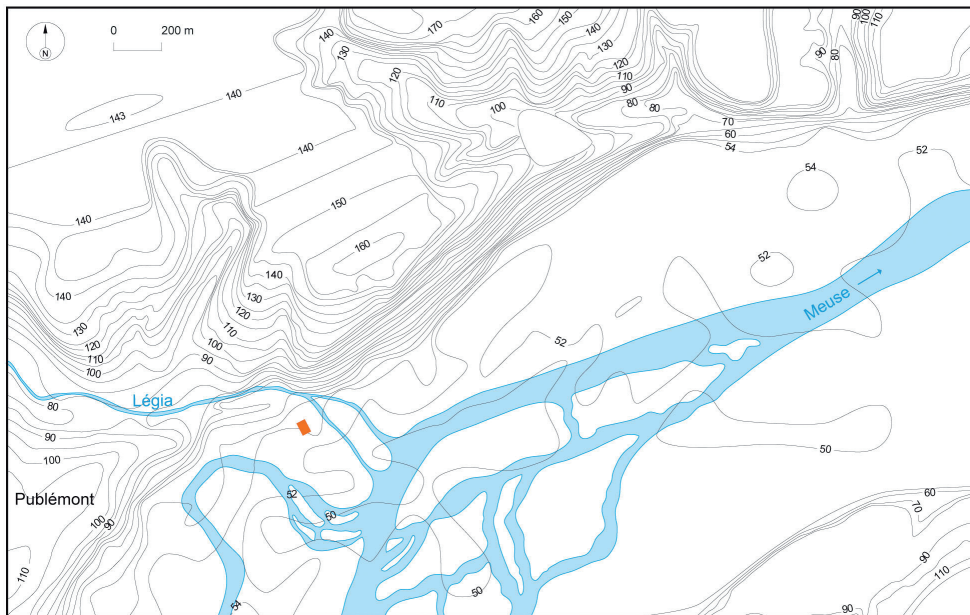
Vanuit de glans van het licht van het evangelie, vermeerderde hij het geloof van de christenen, en de walgelijke damp van de jammerlijke dwaling van de heidenen verjoeg hij alsmaar. Wanneer hij kennis had van een dwaling, ging hij er onverschrokken en brandend met de vlam van het geloof naar toe. Zo ging hij eens naar Taxandrië,⁴⁵ en verwoestte daar vele tempels en afgodsbeelden. Het geraas der heidenvolken bestreed hij als een aanvoerder, zonder vrees voor het lichaam, zonder wapens, bekrachtigd met de gloed van het geloof, hij bleef volhouden, gerust in de liefde van Christus, door zijn heilige prediking vervulde hij de harten der dwalenden en leidde hij hen naar de weg van de waarheid. Zij die hem eerst als wilde beesten wilden ver-

Lambertus bekeert de bewoners van Taxandrië. – Detail van een raam in de Sint-Servaaskerk van Maastricht.

scheuren, werden daarna gevoelig voor de goedheid van de heilige man, wendden zich tot een zo grote zachtmoedigheid en werden zodanig bevestigd in het geloof in Christus dat zij Hem wilden navolgen. En zo, alsof een hemels licht hem toonde en als een straal van de zon al dat barbaarse verlichtte, wierp hij de stank van hun afgodendienst af, en besprenkelde hen met een zachte geur als van welriekende planten. Met groot gezag predikte hij bij de volkeren, en zijn verkondiging was allerzachtst wanneer het over de zaken van God ging. Bij het onderrichten der mensen hield hij vast aan de leer van de Apostelen, hij genas de wonden met oprechte en eerlijke regels, hij betoogde met zachtmoedigheid, hij onderwees wat hij geloofde en hij volgde na wat hij onderwees. Hij zocht kracht in nachtwaken, in gebed, in vasten, in aalmoezen. *Hij bewaarde het geloof, hij verwachtte het einde van de wedloop en de kroon der gerechtigheid.*⁴⁶ Hij had altijd de laatste dag voor ogen. Aldus geoefend viel bisschop Lambertus de goddelijke genade ten deel. Veel meer en veel grotere dingen heeft hij gedaan, veel goede dingen bewerkte hij, die nu niet verhaald kunnen worden.

Luik ten tijde van Lambertus en Hubertus

Het rode vierkantje geeft de plaats aan van de Romeinse villa, waar Lambertus werd vermoord. Rondom deze villa had zich een klein gehucht gevormd, met een aanlegsteiger aan het riviertje de Legia. Reconstructie van de waterlopen van Maas en Legia naar Lecouturier, Ph., Liège, *étude de géographie urbaine*, Luik 1930 (tekening: (tekening: IPW - Service de l'archéologie (MRW); ontwerp: D. Henrard et P. van der Sloot; uitwerking: K. Dethier et M. van der Sloot).

LAMBERTUS, BISSCHOP VAN MAASTRICHT EN HUBERTUS, BISSCHOP VAN LUIK HUN LEVENSBESCHRIJVINGEN

Opgravingen op de Place Saint-Lambert in Luik.

- In grijs tint (a): de gallo-romeinse villa, bewoond door Lambertus.
- Gearceerd: kleine woningen en bedrijfsruimtes uit de vroege Middeleeuwen (Vieux Marché); oevers van een arm van de Légia, in de 8e eeuw versterkt.
- Zwart (b): ten noordwesten van de gallo-romeinse villa, muur-restanten op dezelfde oriëntatie als de gallo-romeinse villa, toegeschreven aan een gebouw van vóór Notger (links op de tekening). Binnen de kathedraal (c), enkele resten van de grafbasiliek van Lambertus, gebouwd door Hubertus (in het midden van de tekening). A: plek van de moord op Lambertus.

(Tekening: Région Wallonne, Service de l'Archéologie, Liège)

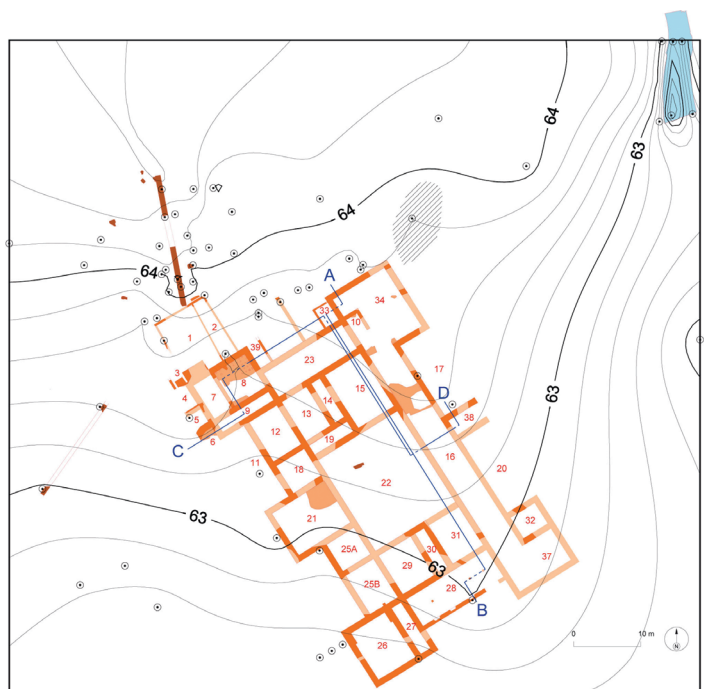

<Moord en eerwraak>

11.

En reeds toen de Heer de heilige Lambertus zou roepen om hem voor zoveel werken *zijn waardige loon te geven*,⁴⁷ stonden twee zeer slechte mannen, Gallus en zijn broer Rivaldus, tegen hem op, en tegen de dienaren van zijn kerk, met zo slechte werken dat niemand ze kon verdragen en er geen plaats was om voor hen te vluchten. De vrienden van de bisschop, vervuld van woede en droefheid, gedreven door de grote schade die ze hadden aangebracht en overwonnen door vernederingen, vermoordden hen, zoals zij ook verdienden. In die dagen was Dodo de hofbediende van de genoemde vorst Pepijn, een naaste bloedverwant van degenen die vermoord waren.⁴⁸ Hij had vele bezittingen en vele knapen in zijn gevolg. Toen hij hoorde van de dood van zijn verwanten, bracht hij een grote bende van mannen bijeen, krachtig in de strijd. En hij vertrok om de heilige Lambertus te doden, naar het dorp waarvan de naam Luik is, gelegen aan de rivier die de Maas heet.⁴⁹ Voor de bisschop echter lag roem in het verschiet, en voor de dienaren straf.

Plattegrond en topografie van de romeinse villa van Luik, bewoond door Lambertus (tekening: IPW - Service de l'archéologie (MRW); ontwerp: D. Henrard et P. van der Sloot; uitwerking: K. Dethier et M. van der Sloot).

- Maçonneries romaines
- Aqueducs, fours et structures fossoyées romaines
- Béton de sol
- Interprétation
- Chenal de la Léglia
- Substrat naturel arasé
- Coupes schématiques
- Courbes de niveau extrapolées à partir de points d'altitude par le logiciel Surfer 8 (méthode Kriging). Altitudes en mètres. Équidistance : 20 cm.
- Points d'altitude pris au sommet du substrat naturel

<Nachtelijk officie>

12.

Toen de man Gods Lambertus in die tijd in het genoemde dorp Luik kwam, stond hij rond middernacht alleen op, zoals hij gewoon was. Hij liet zijn leerlingen achter en ging alleen in de nacht toegewijd bidden. Heel zijn hoop op God gericht, bleef hij onder gezang van psalmen en beoefening van de vigilies bidden bijna tot de opgang van de zon. Daarna kwam hij terug, en met zijn hand hield hij een stok vast en klopte op de deur van de kamer, en riep hij zijn leerlingen met de woorden: “Wordt wakker en staat op! Het uur nadert en het is er al, dat wij voor de Heer *in de ochtendvreugde psalmen* moeten zingen.⁵⁰ Nadat de broeders opgestaan waren, celebreerde hij samen met hen de metten. Na het officie vervuld te hebben, ging hij terug in het huis.⁵¹ En indachtig zijn zo grote inspanningen en de goede werken, die hij met toenemend resultaat steeds vanaf zijn jeugd had volbracht, bracht hij ook juist deze nacht, zoals hij gewoon was, geruime tijd wakend door. Vanwege een grote vermoeidheid – hij was immers zeer bezwaard – ging hij naar bed, en wilde enige rust nemen. Maar liggend op het bed, rustte hij niet in diepe slaap, maar wachtte hij tot hij kon sluimeren in een weldadige slaap.

<Aanval van de moordenaars>

13.

Maar toen het ochtend werd, toen de stralende dageraad de dag deed aanvangen, ging een knaap van zijn dienaren, genaamd Baldoveus, die in die nacht de opdracht had vóór het apostolische huis te waken, naar buiten naar het toegangsportiek van dat huis.⁵² En hij zag een grote menigte komen, een vijandig leger, met ruiters en voetvolk, bedekt door een wolk die meetrok. Enigen, die in dat leger meetrokken, zagen boven het huis waar de apostolische heer verbleef, in de hoogte tussen hemel en aarde het teken van het kruis van de Heer, helderder blinkend dan metaalgoud. Het was een grote menigte strijders, optrekkend ter oorlog, zij waren bekleed met harnassen en helmen, gewapend met schilden, speren, zwaarden en pijlen in pijlkokers. De gewapende mannen gingen vóór Dodo, de goddeloze *zoon des verderfs*⁵³ uit, knarsetandend. Als roofzuchtige wolven wilden zij het lam van de Heer als slachtoffer verslinden, hij die Christus beloofde temidden van de wolven te plaatsen.⁵⁴ Toen dus Dodo en de grote menigte van zijn kornuiten met hem naderbij kwamen, en begonnen binnen te komen door de deuren, en de omheining te vernielen en te beklimmen, en de genoemde knaap dit zag, ging hij het snel aan de bisschop melden.

14.

De bisschop, nog niet in slaap, probeerde nog steeds te sluimeren in een weldadige rust, niet wetend dat het uur van zijn dood nabij was. Toen hij het bericht hoorde, stond de priester Lambertus snel op, en op blote voeten nam de sterke strijder onmiddellijk een zwaard in de handen om tegen zijn vijanden te strijden,⁵⁵ en Christus die hij altijd te hulp had gevraagd was niet ver van hem. Maar ten overstaan van de Allerhoogste nam hij een besluit dat tot een eeuwigheid zou blijven en stilzwijgend vertrouwde hij op de Heer. Onmiddellijk van mening veranderd, gooide hij het zwaard van zich weg op de grond, en zei: “Als ik vlucht, ontwijk ik het zwaard. En als ik blijf, moet ik of sneuvelen of overwinnen. Maar de overwinning zal mij nooit ontgaan. Het is beter voor mij te sterven in de Heer, dan de strijd aan te gaan tegen goddeloze handen”. Toen hij dat zei, zie, de goddelozen stonden plotseling aan de deur van zijn huis, en zij plantten de speren in de wanden van het huis, en enkelen kwamen al binnen.

15.

Toen stonden zijn twee neven Petrus en Autleucus op, ze grepen stokken vast, en begonnen degenen die het huis binnengekomen waren heftig te slaan. En al snel verdreven ze hen uit het huis. Toen zei de man Gods, de heilige Lambertus, tot zijn neven en tot zijn jongeren, die in het huis aanwezig waren: “Als jullie mij met een wederkerige liefde beminnen, bemint dan Christus zoals ik Hem bemin, en *belijdt uw zonden*⁵⁶ aan Jezus. Ik echter moet ontbonden worden en met de Heer leven”.⁵⁷ Eén van zijn neven, Autleucus, zei tot hem: “Hoort u niet wat de vijanden van God buiten roepen? Steek de zaak in brand, dat het huis in vlammen opgaat en zij levend verbrand worden”. Toen antwoordde de man Gods, de heilige Lambertus: “De wreedheden van de vervolgers mogen wij niet vrezen, want bij het oordeel zullen zij verbranden, en zal het vuur hen verteren tot het merg, *totdat ze zijn neergeslagen*.⁵⁸ *In God hebben wij kracht. Hij vernietigt onze vijanden*”.⁵⁹ En hij zei tot zijn neven: “Denkt als schuldigen ook terug aan uw vergrijp, want gij hebt u aan een misdaad bezondigd. Weten jullie niet dat de Heer de zondaars niet twee maal veroordeelt en de zonden niet ongestraft vergeeft? Wat jullie toen als goddelozen gedaan hebben, ontvangt nu daarvoor het loon.⁶⁰ Waarom komen jullie naar mij toe? Treedt hen dus tegemoet, en hetgeen jullie gegeven hebben, ontvangt het heden als oordeel van de Heer. Beter is het jullie vlees over te geven om uiteengerukt te worden, en *jullie handen zuiver te houden*,⁶¹ opdat jullie geest gered zal worden op de dag des Heren tot in eeuwigheid”. Toen antwoordde één van zijn neven, Autleucus: “Lees nu in het boek van de Heer, uw God, en voltooi zijn werk dat u gelukkig begonnen bent. En zoals de Heer het wil, zal het ons geschieden”.⁶²

16.

Toen nam de heilige man het psalmboek ter hand, en vond als eerste zin:⁶³ *“Omdat de Heer het bloed van zijn dienaren vraagt”*.⁶⁴ Zoals Zacharias, die ze tussen de tempel en het altaar hebben vermoord,⁶⁵ en terwijl hij stervende was, zei: *God moge het zien en het wreken*,⁶⁶ zo bleef ook hij onoverwonnen en krachtig. Toen de bisschop voorkennis kreeg van de dood in de hinderlaag, en toen hij het geraas en het gekrijs hoorde en plotseling voelde dat het huis omsingeld was, zei hij tot zijn neven: *“Schuldig waren jullie in de misdaad van de moord. Ontvangt nu wat jullie toen gedaan hebben, goed wetende dat de Heer, als rechtvaardige Rechter, zondaars niet tweemaal veroordeelt”*. Hij spoorde zijn dienaren en knechten aan: *“Hoor, dierbaren, het laatste oordeel van mijn kleinheid. Ontvangt met dank de woorden uit mijn mond. Als jullie mij met wederzijdse liefde beminnen, span je dan nu in om de geboden van God te vervullen, belijdt Jezus jullie zonden”*.⁶⁷ Als jullie mij waarachtig beminnen, bemint dan ook Christus zoals ook ik dat doe. Maar ik moet ontbonden worden om met de Heer te leven.⁶⁸

<Moord op Lambertus en transport van zijn lichaam naar Maastricht>

17.

Toen hij dit gezegd had, en allen uit zijn slaapkamer had verdreven, ging hij plat op de bodem liggen, en hij strekte zijn armen uit naar het kruis, en bad onder tranen. En onmiddellijk kwamen de beulen, gingen het huis binnen. Toen hij dit gezegd had, en allen uit zijn slaapkamer had verdreven, ging hij plat op de bodem liggen, en hij strekte zijn armen uit naar het kruis, en bad onder tranen. En onmiddellijk kwamen de beulen, gingen het huis binnen, en doodden met het scherp van het zwaard allen die zij daar vonden.⁶⁹ Maar één van hen, die op het dak van de slaapkamer was geklommen, waar de heilige Gods aan het bidden was, trof hem met een spies. Hij, zijn zalige levensloop volbrengend, gaf de geest.⁷⁰ Hem bewezen de engelen trouwe dienst, en brachten met grote luister zijn ziel naar het Paradijs. Het lichaam van de heilige man werd door enkelen van zijn dienaren, die buiten waren en konden ontsnappen, in een bootje gelegd, bedekt met een eenvoudige doek, en ze vaarden hem naar zijn stad.

<Begravenis in Maastricht>

18.

Toen een boodschapper in de steden aankondigde dat de heer Lambertus de marteldood had ondergaan, sidderde de gehele streek, en allen zeiden tot elkaar: *“Als hij nog langer in de wereld had gewoond, zouden zijn goede werken nog vermeerderd zijn. Daarom – wa-*

De moord op Lambertus. – Diptique Palude, ca. 1488.

De schedel van Lambertus in de reliekhouders van het borstbeeld van de kathedraal van Luik. – Luik, Schatkamer van de Kathedraal.

De moord op Lambertus. – Psalterium van Lambert le Bègue, Université de Liège, ms. 431A.

De moord op Lambertus. – Raam in het transept van de kerk van Sint-Pieter Beneden, door Frans Slijpen (1947).

Het lichaam van Lambertus wordt met een boot overgebracht naar Maastricht. – Raam in het transept van de kerk van Sint-Pieter Beneden, door Frans Slijpen (1947).

ren wij maar met hem gedood! – kunnen wij zijn afwezigheid niet verdragen”. En terwijl zij zo spraken, konden ze de tranen niet bedwingen, toen de boodschapper wegsnelde, en alle straten werden vervuld van gepraat, uit heel de stad klonk geweeklaag, allen waren vervuld van droefheid en angst, de aanzienlijken huilden bitter in stilte. Toen dus het lichaam in de haven aankwam, haalden zij het uit de boot waar het was neergelegd, en brachten het op

Het lichaam van de bisschop-martelaar komt aan in de haven van Maastricht. – Detail van een raam van de Sint-Servaaskerk van Maastricht.

Dit prentje beeldt Lambertus af tussen het wapen van Maastricht en het perroen van Luik. Hij staat vóór de Lambertus-kapel van Sint-Pieter, gebouwd op de plaats van het merovingisch grafveld van Sint-Pieter. Deze afbeelding getuigt van de late traditie die de begraafplaats van Lambertus in Sint-Pieter situeert. – F. Tuinstra, *XXI Heilige Bisschoppen van Maastricht* (Maastricht - Vroenhoven 1955) 75.

een draagbaar naar de Sint-Petrusbasiliek.⁷¹ De geestelijken brachten de nachtwake door met hymnen, het volk met geweeklaag, overal werd beurtelings de wacht gehouden. De volgende dag durfden zij geen versierd graf voor hem te maken. Onder grote angst werd de heilige in het graf van zijn vader, te samen met diens stoffelijk overschot, begraven, en zeer snel met een steen bedekt. Daar werd met grote eer de wacht gehouden, werd het graf be-

schut, en rustte hij in glorie, wachtend op de verrijzenis. Op de uitvaartdienst kwam bijna de hele stad. Voor een dergelijke begrafenis vergoot de herder zijn bloed, tot het einde, en hij is neergelegd in de engte van een graf.

<Engelenzang>

19.

Engelen van God bewaakten zijn graf, dag en nacht psalmen zingend, in die basiliek, terwijl ze de zeer zoete melodie lieten weerklinken te samen met andere, daarop gelijkende melodieën. Velen uit die plaats hoorden het en verwonderden zich. Ze wilden de basiliek wel binnengaan, maar niemand durfde binnen te treden. Wanneer zij naderden tot het heilige plaats, om duidelijker te horen, zwegen de stemmen van de psalmodiërende engelen even, en wanneer ze wat verder terug gingen, weerklinken de gezangen zacht in hun oren. Zo bleven de engelen dienstbaar. O onuitsprekelijke Macht, Schepper van het menselijk geslacht! Wie kan de barmhertigheid doorgronden van U, die U verwaardigd hebt zo grote wonderen te tonen aan Uw dienaren, wie is het waardig dit alles aan Uw dienaren te tonen, dat Gij niet alleen iemands ziel, maar ook zijn levenloze lichaam door de engelen laat bewaken? Wie kan nog twijfelen aan Uw beloften, Verlosser van de wereld, die niet toelaat dat het menselijk geslacht verloren gaat?

<Diefstal van de kam>

20.

Hierna blonk, in het genoemde dorp Luik, in de slaapkamer waar de heilige Gods zijn gelukzalig bloed vergoten had, herhaaldelijk een licht dat door goddelijke macht ontstoken was, zelfs zo dat heel het huis blonk als een straal van de zon. Daar was ook een kam van de bisschop blijven liggen, van zeer goede kwaliteit. Een vrouw zag die kam, en door hebzucht bewogen pakte ze hem weg en nam ze hem mee naar huis. Maar in een nacht verscheen de heilige Lambertus in visioen aan de man van die vrouw, genaamd Theodoinus, en zei hem vriendelijk maar met aandrang: "Uw echtgenote moet onze kam teruggeven, die zij ten onrechte bij zich houdt". Uit de slaap ontwaakt, vertelde hij het visioen aan zijn echtgenote. Maar zij schonk geen aandacht aan het visioen, en gebruikte de kam zonder schroom. Korte tijd daarna verscheen hij voor de tweede maal aan genoemde Theodoinus, en gelastte hem met een zware dreiging hetzelfde dat hij eerst vriendelijk verzocht had. En als iemand die uit een boot stapt met een stok in zijn hand en de boot wegduwt, zo stootte hij hem, in het visioen, plotseling met een slag in de borst. Daar verscheen weldra een ongeneeslijke wond, waaruit etter en bloed bleven stromen. Toen gaf hij beangstigd terug wat hij na vriendelijke woorden niet had begrepen.

<Genezingen van blinden>

21.

In het reeds genoemde dorp Luik werd een blinde, genaamd Baldigislus, in een visioen aangespoord om op te staan en de wacht te gaan houden bij de plek waar de man Gods was vermoord. Gewekt uit de slaap, kreeg hij onmiddellijk zijn eigen licht in de ogen terug, alsof hij er nooit van beroofd was geweest. En uit gehoorzaamheid gehoor gevend, bleef hij met vreugde de wacht houden, God lovend en de heilige Lambertus, om wiens verdienste hij nu het levenslicht ontving.

22.

Weer een andere man in dezelfde plaats, van naam Raganfridus, die de twee lichten van het hoofd moest missen, op dezelfde wijze in een droom aangespoord, begon vroom de plek te reinigen. Toen hij tenslotte het licht ontving en genezen was, hield hij niet op de plaats te bedienen. Toen zij dat hoorden, begonnen de mensen de heilige Gods iedere dag waardige eerbied te geven, en die plek met grote zorgvuldigheid te vereren. En toen het volk al begonnen was om daar een basiliek te stichten,⁷² en over de hele wereld de wonderen gehoord werden die de Heer voor zijn dienaar zich verwaardigde ten toon te spreiden, gaven alle volkeren eer aan God.

23.

In die dagen was er een blinde maagd, genaamd Oda. Toen zij de tekenen en de duidelijke wonderen van God begreep, ondernam zij met groot geloof de tocht naar de heilige plek. Toen zij naderbij kwam, en degenen die met haar waren de plek met eigen ogen konden zien, gaven zij haar te kennen dat ze dichtbij waren. Zij begon met vreugde uit het diepst van haar hart de naam van de heilige man aan te roepen. En onmiddellijk gaf de Heer haar een helder licht in haar ogen. God dank zeggend, kwam zij aldus bij de bedoelde plek. Daarna stroomde een hele volksmenigte van beide geslachten samen, ouderen en jongeren, om de basiliek ter ere van de heilige te bouwen. En zo, met de hulp van de Heer, werd zij snel voltooid. Eveneens werd, daar waar de maagd door haar geloof het licht had ontvangen, als getuigenis een basiliek in zijn naam gebouwd en gestadig vereerd. En reeds richtten de gelovigen en de vrome Godvrezenden een grafzerk op, en versierden haar met smeedkunst. En ze plaatsten haar op de plek waar de bisschop was doorboord. Daar verricht de Heer dagelijks grote en talrijke wonderen.

<Bestrafing van de moordenaars>

Onder : de bestrafing van de moordenaars, die elkaar vermoorden.
Boven links : overbrenging van het lichaam van Lambertus van Luik
naar Maastricht. Boven rechts : overbrenging van het gebeente van
Lambertus van Maastricht naar Luik. – Raam van de basiliek Saint-
Martin te Luik.

24.

Na een jaar verscheen de heilige man Lambertus in een nachtelijk visioen aan de schatmeester, genaamd Amalgisus, die vroeger zijn rechter was. Vriendelijk begon hij met hem te spreken, en hem te informeren over de reden van zijn komst. Hij zei: "Wij bezochten Rome, en toen wij daarvan teruggekeerd waren, waren wij bezorgd over onze vriend Dodo en zijn gezellen. Het is tijd dat zij hun schuld betalen, en een rechtvaardige en waardige beloning ontvangen voor wat ze ons in hun goddeloosheid hebben gedaan". Na het visioen volgden op de woorden onmiddellijk de volgende gebeurtenissen. Dodo, die als eerste en voornaamste de moord op de bisschop had beraamd, werd door de goddelijke wraak getroffen. Uit zijn mond braakte hij zijn verrotte en ontbonden ingewanden uit, en zo beëindigde hij zijn ongelukkige en slechte aardse leven.

Na veel wereldse praal, werd hij

in de diepte van de hel geworpen, waar hij in eeuwigheid gekweld wordt. Andere naaste bloedverwanten, die niet te tellen zijn, die erbij betrokken geweest waren, doodden elkaar met het zwaard. Degene die hem eigenhandig doorstoken had, werd door zijn eigen broer wreed vermoord, en blijft diep in de hel geborgen. Anderen werden door duivels gekweld, gillend en huilend met allerlei stemgeluiden, huiverend voor de naam van de heilige Gods en roepend, met beestachtig en mismaakt gedrag, dat de menselijke natuur slechts met ontsteltenis kan aanhoren. Veel slechte, smadelijke en gruwelijke dingen richtten de duivels

aan in hun lichamen tot het einde van hun levensdagen, en ze werden door hun verderfelijkheid ontbonden in de onderwereld. Wat zouden we nog meer over hun ellendige, ongelukkige en bittere dood vertellen? Want, als we alle smadelijke gebeurtenissen zouden willen vertellen, dan zou de dag eerder eindigen dan ons verhaal. Immers, korte tijd na het visioen over de menigte van de vijanden die met de hofbediende Dodo bij de moord op de heilige Lambertus waren, haalden weinigen het einde van het jaar. Zij werden geminacht, bleven buiten zinnen en verloren hun geheugen, en om een voorbeeld te stellen werd hen voor enige tijd een uiterst bitter leven gegund. Maar de martelaar van Christus, de heilige Lambertus, voor de eeuwigheid gekroond, overwint met Christus en behaalt de palm der overwinning. Ontvangen in de schoot van Abraham,⁷³ jubelt hij met alle heiligen in eeuwigheid.

<Overbrenging van Lambertus van Maastricht naar Luik>

25.

Dank zij de Heer, kunnen wij ook vertellen dat onlangs, na jaren, de heilige Lambertus in visioen is verschenen aan iemand.⁷⁴ Hij kwam bij hem staan en droeg hem op om zonder talmen zijn lichaam naar Luik terug te brengen. En het werd ook op velerlei wijze geopenbaard aan priesters en aan Godvrezende mannen. Hubertus, die vroeger zijn leerling was geweest,⁷⁵ was toen bisschop in die streek. Toen hij kennis nam van deze wonderen, haastte hij zich met vreeze Gods een onderzoek in te stellen. Toen hij alles zorgvuldig had nagegaan, toen begon hij, nadat in een vergadering, die hij hierover belegd had met de ouderen van die plaats, datgene bevestigd was, wat met Gods wil verkondigd was – dat wil zeggen dat het iedereen helder voor ogen stond – zijn best te doen om het in vervulling te doen gaan. Toen beval hij in aller ijl voorbereidingen te treffen om het heilige lichaam met glans en zonder afwachten naar de vastgestelde plek te brengen.⁷⁶ Ze maakten ook klederen klaar en elk versiersel dat nodig was. De bisschop kwam met priesters en diakens en geestelijken, vol overgave psalmen zingend, en met een grote menigte christenen die erbij waren en waakten, namen zij de grafsteen boven het lichaam van de heilige martelaar weg en het deksel van de lijkst. Het heilig lichaam dat zo blootgelegd was, scheidde alsmaar een zoete geur af. Het waardige en heilige lichaam vonden zij intact en ongeschonden. Dat was in het 13e jaar.⁷⁷ Toen nam de bisschop het met vrees en grote zorgvuldigheid uit het graf. Zij deden het de nieuwe, kostbare gewaden aan. De stoffen waarmee het tot dan toe was bedekt, werden door de dienaren met grote zorg bewaard en verzegeld. En zo geschiedde het dan ook, dat, terwijl van alle kanten koorgezang van psalmzangers en de klank van gewijde cimbalen luid weerklonk, en de welluidende, zeer zoete melodieuze van allerlei instrumenten zich daarmee vermengden, heel het volk de stad in beroering bracht door zijn weklachten. De zang van de antifonen klonk in koor en het treuren van het volk zette het huilen voort, en

deze woorden waren vanwege de grote droefheid nauwelijks te horen: “Aan wie, goede herder, vertrouwt u de redding van uw volk toe? Gij, troost van de armen, kracht van de zwakken, licht der volkeren, verlaat niet hen die gij tot nu toe hebt getroost”.

26.

Aldus volgde hem een grote menigte. Ze gingen op weg met de heilige. Het volk werd aangemoedigd in de plaats die Nivelles heet. Daar gebeurde het dat een arme blinde man naderbij kwam. Al vóór hij de draagbaar kon aanraken, herkreeg hij het licht. Daarna volgde hij de stoet met grote vreugde, lof en dank brengend aan God schreeuwde hij iedereen toe. De menigte ging daarvan weg en hernam de tocht naar het dorp dat de naam Herstal draagt. Toen zij daar een weinig bleven, werd ter vermeerdering van het geloof van het volk en de roem van de heilige, in die plaats een kreupele gebracht, die met luide stem de Heer aanriep. Toen deze de draagbaar zag, herkreeg zijn lichaam plotseling weer kracht en sterkte, en hij volgde hem, en het hele volk loofde God. En in de voornoemde plaatsen, waar de Heer zich verwaardigd had deze wonderen te bewerken, werden door de gelovigen en vrome christenen basilieken ter ere van de heilige Lambertus gebouwd en grotelijks vereerd.

27.

Hierna kwam de hele menigte met de heilige aan op de gekozen plek.⁷⁸ Er heerste een grote stilte. Alle bewoners van die plaats kwamen hem tegemoet. In vreugde en jubel ontvingen zij hem, en zij maakten voor hem een waardig graf. Daarin plaatsten zij een monument, met veel zilver en goudwerk gemaakt, op zijn lichaam. Door de machtingen werd daar een zo grote hoeveelheid aan goud en edelstenen in de vorm van gespen en allerlei andere sieraden geschonken, dat het voor een verteller nauwelijks uit te leggen is. Daar werden deze prachtige geschenken op passende wijze opgesteld, en hier wordt de eervolle herinnering bewaard en iedere dag meer en meer vereerd.

De Lambertus-kapel in Herstal. – Gravure uit : Alexandre Schaepkens, Dessins et notes pris dans le pays de Liège du temps passé (Brussel-Luik-Maastricht 1883) 15.

28.

Blinden herkregen aldaar het licht, kreupelen herstelden zich, leprozen werden gereinigd, lammen werden genezen, door de Duivel bezetenen vonden genezing. Maar wie kan de wonderen die de Heer God daar voortdurend bewerkte allemaal stuk voor stuk verhalen, de lichtende tekenen, getoond aan wie op deze plek zijn toevlucht neemt tot het heilig lichaam? Ook al zouden we alles wat er is gebeurd willen opschrijven, het zou vervelend worden voor de lezers. Ook al vertellen wij er minder over, de vele soorten boeien van hen die ermee gekluisterd waren, die heden bij het graf zijn opgehangen en als bewijs getoond worden, leggen ten overstaan van allen getuigenis af. Verbrijzelde en gebroken spalken worden getoond, veel gebroken kettingen en beenklemmen zijn te zien, zoals voor iedereen duidelijk zichtbaar is, de krachtig geworden voeten van kreupelen vinden hun kracht weer terug. Zij die gekweld werden door verschillende ziektes worden daar genezen, waarvan we in dit werk weinig uiteenzetten, maar er zonder twijfel heel veel van kennen, omdat er in korte tijd veel is gebeurd. Maar wie kan de waarde vatten van wat er in de komende tijden gaat gebeuren, hoeveel en hoe grote dingen er gaan gebeuren, omdat de tekenen en wonderen bij het graf van de bisschop en martelaar tot heden niet ophouden, door de hulp van onze Heer Jezus Christus, die met de Vader leeft en heerst, in eeuwigheid? Amen.

29.

Ik echter, onwaardige dienaar, door een gunst van de Heer, heb een en ander uiteengezet als een aangenaam werk. Ik vraag u, aandachtige lezers, dat u de eenvoud van ons verhaal niet in ieder opzicht wilt minachten, omdat wij wellicht met meer welsprekendheid deze eerlijke woorden hadden kunnen uiten. Maar het is waarlijk niet de overvloed aan woorden die gewaardeerd moet worden, maar de genade, die niet aan menselijke kracht kan worden toegekend, maar als een gave van God geprezen moet worden. Nu, vraag ik u, dat niemand mij kritiseert, dat ik de lof van Zijn naam telkens weer opnieuw heb herhaald. Er staat immers geschreven: *Laten wij de Heer loven in zijn heiligen*,⁷⁹ en verder: *Laten wij de glorierijke mannen loven*,⁸⁰ en de rest. En wanneer gij er vurig naar verlangt om deze zelfde lofprijzing te verbinden met de liefde tot Christus, weet dan dat ook ik in het gedane werk niet overmoedig was, dat ik niet uit overschatting van mijn krachten de last van een dergelijk gewicht op me heb genomen, hoewel ik mij onkundig wist en onervaren verteller, maar gedwongen door gehoorzaamheid aan de zaak heb ik gedaan wat ik kon, in de vrees te vervallen in de schuld van het zwijgen, als ik de wonderen die mij bekend zijn, als *de trage dienaar*,⁸¹ zou verzwijgen en verbergen. En ik zou het als een misdaad beschouwen als ik het voedsel van een kleine stimulans, die ik dank zij een hemelse gave in mijzelf heb kunnen voelen, vanuit een gierig stilzwijgen, aan niemand gegeven had. En terwijl ik mij erop toelagde de hoeveelheid talenten zorgvuldig te bewaren, vreesde ik het oordeel te horen van het begraven geld.⁸² Daarom heb ik niet de afkeuring van de lezer willen opwekken door

hem te vermoeien met een uitvoerig verhaal, maar heb ik het leven van de heilige bisschop en martelaar kort samengevat.

Lof breng ik aan U, Heer Jezus Christus, Zoon van de levende God, ware God en mens, die heerst zonder einde in eeuwigheid. Nederig beveel ik U mijn ziel en mijn lichaam aan, Uw zachtmoedigheid kome mij, eenvoudige onkundige, te hulp. Dat mijn tong U in eeuwigheid mag loven en prijzen in glorie, vanuit een vroom gemoed. Aan U de glorie, die als drie en één leeft en heerst. Amen.

De oudste levensbeschrijving van Hubertus, bisschop

Proloog⁸³ van de levensbeschrijving van de heilige Hubertus, bisschop.

Nu ik de levensbeschrijving van de heilige bisschop Hubertus op schrift ga stellen, vraag ik dat mij in dit werk de gunst ten deel moge vallen van Hem, die zeer genadig heeft beloofd voor de toekomst de Gever van gaven te zijn voor hen die het vragen. Immers, nu ik er toe overga de levensloop van deze heilige bisschop met de pen te beschrijven, zijn mijn krachten niet toereikend, omdat de onervarenheid het niet toelaat. Ik probeer het toch met de vaardigheden die ik heb, want ik stel mijn hoop in Hem, die zegt: *“Ik heb jouw mond geopend en ik zal hem vullen”*.⁸⁴ En ter wille van de lof die we hem ten zeerste verschuldigd zijn, wordt waarlijk het wonderbaarlijke verkondigd dat wij in Zijn heiligen vinden, naar het getuigenis van de Verlosser, die zegt: *“Zonder mij kunt gij niets doen”*,⁸⁵ en verder zegt de psalmist: *“Looft de Heer in Zijn heiligen”*.⁸⁶ Daarom geloven wij dat wij geenszins onze lippen op elkaar moeten drukken om zo alles te verzwijgen wat, openbaar gemaakt, tot voorbeeld voor goede handelingen strekt, en degenen die het navolgen zonder twijfel deelgenoot maakt met de heiligen. Door sommigen van mijn vrienden wordt gevreesd dat alleen eenvoudige en minder belezen mensen het werk ter hand zullen nemen, en dat, als het in handen zou komen van ervaren lezers, vanwege de onhandige woordkeuze en de onsamenhangende teksten door hen bespot zouden worden. Maar ik ben er in het geheel niet bevreesd voor hen, wier streven het is de navolging der heiligen te verhalen aan broeders, opdat zij des te meer worden aangespoord door het leven van hen wier liefde uitgaat naar het hoogste vaderland. En met nog meer nederigheid vraag ik aan de ervaren en kundige lezers, en me als het ware in het stof wentelend voor eenieders voeten, dat zij mijn onhandigheid en de ongepaste woorden vergeven, en als zij er iets te corrigeren in vinden, het met een waardige verbetering uitwerken. Het is immers passend met de grootste ijver het leven der heiligen aan de mensen openlijk bekend te maken, zodat het velen tot profijt kan zijn. Want, volgens het gezag van het Evangelie, *“steekt niemand een lamp aan, en zet die in een verscholen hoek of onder de korenmaat, maar op de standaard, opdat zij kan lichten voor allen die in het huis zijn”*.⁸⁷ Nu dus, in de naam van de Ondeelbare Drieëenheid, zal ik proberen de vertelling ter hand te nemen, hoe de heilige Hubertus tot de bisschoppelijke waardigheid is verheven, welk leven hij in zijn bisschopsambt leidde, en welk gelukzalig einde zijn leven had. Dit zal ik in het nu volgende werk uiteenzetten, omdat ik te meer alles naar waarheid over hem kan vertellen, daar ik als huisgenoot in zijn aanwezigheid heb geleefd.

In de naam van de Heilige en Ondeelbare Drieëenheid, begint hier het leven van de heilige en allerzaligste Hubertus, bisschop, die wordt herdacht op de 3e voor de nonen van november [= 3 november].

<Hubertus wordt bisschop>

I.

De allerzaligste bisschop Lambertus, toen hij veertig jaren het bisschopsambt had vervuld,⁸⁸ ontving dus als bekroning op zijn strijd de palm van het martelaarschap, en kreeg deel aan het gezelschap der martelaren, en jubelt in eeuwigheid. Na zijn heilige marteldood, wekte de Heer, die Zijn leven heeft gegeven voor Zijn schapen, maar niet toelaat dat Zijn kudde door de venijnige beten van wolven zou worden verscheurd, voor hen een herder op, die naar Zijn wil herder van de kudde zou zijn,⁸⁹ en navolger van zijn voorganger. Hubertus werd dus gekozen tot bisschop en met grote eer op de bisschopszetel geplaatst.⁹⁰ Nadat hem dit ambt was toevertrouwd, beijverde hij zich in de voetsporen van de heiligen te treden. Volgens een goede raadgeving, naar het gebod van de Heer, die zegt: “Ga, verkoop alles wat je bezit en geeft het aan de armen, en je zult een schat in de hemel hebben, en kom en volg mij”,⁹¹ was hij vrijgevig voor de behoeftigen, een verkwikker voor de armen, een steun voor de wezen, een trooster voor de weduwen, een hulp voor de bedrukten, medelijdend met de hulpelozen, bezoeker van kloosters, vader van de ongelukkigen, behulpzaam in de nood, met woorden van troost voor hen die door treurnis geschokt zijn, iemand die door

Hubertus wordt onderricht door Lambertus. – Detail van een raam van de Sint-Servaaskerk van Maastricht.

de vensters geschenken aan gevangenen gooit, uitstekende schenker van alle gaven, ruimhartig in het geven van aalmoezen, altijd geld in zijn mantel bij zich dragend, niet doof voor hen die tot hem roepen, altijd klaar om te geven. Een tijdlang, met de hulp van Jezus, hield hij de weldaden van zijn meester, de heilige bisschop Lambertus in gedachten.⁹² Zo hield hij altijd ook diens marteldood in gedachten, die nog kort geleden gebeurd was. Inwendig had hij pijn en treurde hij, en hij kon zijn droefheid niet door de tranen uit zijn ogen verzachten, maar hij bevochtigde zijn bleke gelaat en zijn wangen door zijn tranen de vrije loop te laten, en hij zei met een bitter gemoed: “Armzalige, ik was niet eens waardig met hem gedood te worden...”⁹³

Hubertus wordt bisschop gewijd. – Detail van een raam van de Sint-Servaaskerk van Maastricht.

<Overbrenging van het lichaam van Lambertus>

2.

Terwijl hij hierover reeds twaalf jaar sprak en er vaker over discussieerde,⁹⁴ werd hij door meerdere visioenen en door boodschappers aangespoord om het lichaam van zijn heilige leraar, de gelukzalige Lambertus, vanuit de stad Maastricht uit het graf, waarin hij begraven lag, te verheffen en naar de plaats te brengen waar die heer was gestorven.⁹⁵ Toen hij dit hoorde was de bisschop vervuld van grote vreugde, en onderzocht hij ijverig of hier Gods wil geschiedde. Weldra kondigde hij in de vele kloosters in zijn parochie⁹⁶ lange vastenperiodes af, om precies te weten hoe de opdracht van de hemel vervuld moest worden. De uitverkoren man, immers, de heer Hubertus, beraadde zich in het dertiende jaar, en bracht een ontzaglijke menigte samen van geestelijken en andere mensen, waarbij zich ook bisschoppen en priesters voegden, en te samen gingen zij naar de stad waar de heilige rustte. Zij vierden daar de uitvaart, namen met eerbied de steen weg van het graf, legden het lichaam van de heilige met kruisen en flambouwen op een draagbaar, gingen weldra op weg, en gingen

Overbrenging van Maastricht naar Luik van het gebeente van de H. Lambertus. – Detail van een raam van de Sint-Servaaskerk van Maastricht.

Hubertus laat in Maastricht het gebeente van zijn voorganger Lambertus verheffen. – Gravure uit : *Hubert le Prevost, Leven van de H. Hubertus, Brugge, 1463* (Koninklijke Bibliotheek, Den Haag).

met vreugde terug naar de plaats van zijn heilige dood, want er was een overvloedige geur van zachtheid.⁹⁷ Maar wat voor wonderen zich vervolgens voordeden tijdens deze tocht, voor zover ze te achterhalen is, is al behandeld in de handelingen van die heilige.⁹⁸ Met onuitsprekelijke lof werd hij overgebracht naar de basiliek, die zijn opvolger voor de heilige in gereedheid had gebracht,⁹⁹ en hij begroef hem daar met roem in een nieuw graf.

<Bekeringswerk>

3.

Daarna gaf Hubertus, nog meer bevestigd in de vreze Gods, zich immer meer over aan de strijd, in vasten, in waken, in kuisheid, in lankmoedigheid, in alles de voorbeelden van de heilige vaders volgend, leraarde hij onverschrokken op de wijze der apostelen, en gaf daarbij zelf het voorbeeld. Voor de gunstig gestemden predikte hij, voor de ongunstigen betoogde hij.¹⁰⁰ En veel heidenen ontrukte hij aan de dwaling en deed hij er afstand van nemen, en uit de verste streken kwam men naar hem toe, en degenen die door het water van het doopsel waren gereinigd versterkte hij met de genade van de zevenvoudige gave.¹⁰¹ Door zijn onverdroten prediking bracht hij vele en ontelbare mensen die in zonde gevallen waren tot de weg van het heil. Veel afgodsbeelden en beeldhouwwerken, die in de Ardennen vereerd werden, vernietigde hij door ze in het vuur te verbranden. De dwepers die de as en de overblijfselen daarna godslasterlijk vereerden, veroordeelde hij tot een driejarige boetetijd. Op soortgelijke wijze vernietigde hij in Taxandrië en Brabant veel afgodsbeelden en veel beeldhouwwerken,¹⁰² en op verschillende plekken bouwde hij in zijn eigen zweet heiligdommen ter ere van de heilige martelaren. Helder als een zonnestraal lichtte hij op door zijn schittering die glans over het rijk der Franken uitstortte.

<Zondagsrust>

4.

En ook dit mogen we niet overslaan. Toen de zachtmoedige bisschop in zijn parochie in het dorp Wihou¹⁰³ was, op de tweede zondag van de Vasten, kreeg een vrouw de opdracht een slafelijk werk te verrichten, namelijk brood te maken. Maar al snel, toen ze dat deed, werden haar beide handen verkrampt. Onmiddellijk hechtten haar vingers zich aan het handpalmen, ze bleven vastzitten en de nagels drongen erin en bleven erin vastzitten. Maar onmiddellijk ging zij hard lopend en schreeuwend naar de heilige man, en aan zijn voeten riep zij onder tranen zijn hulp in. De heer kwam toen juist uit de kerk, in een mensenmenigte. Hij zei tot haar: "Ga in de naam van de Heer en doe boete. Verricht geen slafelijk werk meer op een heilige dag. Geloof slechts, en als je je eraan zult houden, zul je weer gezond worden". En onmiddellijk werden de gewrichten van de handen van die vrouw weer recht, en gezond ging zij heen, zij die gebrekkig gekomen was.

<Het regenwonder te Givet>

5.

En ook dit mag niet verzwegen worden, wat Christus heeft gedaan vanwege de verdiensten van zijn heiligen. In de plaats Givet¹⁰⁴ had die heer een stevig huisje, waarvan hij gebruik maakte wanneer hij met een vaartuig over de stroom van de Maas naar die streek ging. Het was herfst, de tijd dat alle waterstromen droger dan anders staan, en die waterstroom was zo droog dat het vee op die plek kon oversteken, terwijl een zwaar geladen schip in het geheel niet kon oversteken. Toen de priester dit hoorde, zei hij onmiddellijk, door smart getroffen: “Wat zullen we nu doen? Nu moet het werk dat wij wilden ondernemen, uitgesteld worden”. Ondertussen richtte hij stilzwijgend zijn blik op de hemel, en kort daarna zei hij tot zijn leerlingen: “Wie was het, *die bad dat het drie en een halfjaar lang niet zou regenen, en wederom bad, en de hemel gaf regen?*”¹⁰⁵ Toen antwoordde één van hen: “De profeet Elia”. Toen zei hij weer: “Ziet! Is immers nog niet altijd levend, Hij die toen vanwege de verdienste van Elia zijn gebed verhoorde? Laten ook wij vasten en bidden, en zijn grote goedheid zal doen wat Hij wil”. Al snel verdween het licht van de dag, en ving de donkere nacht aan, en onmiddellijk begon het in stukjes te regenen, en daarna kwam er een zo stromende regen, dat hij niet ophield totdat alle oevers van de rivier overstroomden. En het werk dat hij wilde verrichten kon hij voortvarend en blij beëindigen.

<Genezing van een bezeten vrouw in Maastricht>

6.

En ook dit moet opgetekend worden, waardoor Gods kracht door deze goede bisschop blijkt. In dezelfde tijd namelijk wanneer de kerk gewoon is een driedaagse vastentijd te onderhouden,¹⁰⁶ ging de heilige man Gods langs steden en burchten om te prediken. Toen kwam hij ook in Maastricht. Toen hij naar gewoonte met kruisen en relieken der heiligen en een grote toevloed van volk de stad uitging voor een bidtocht, en het volk dat hem toevertrouwd was de woorden van de Heer met zachtheid onderwees, zoals hij gewoon was, zei hij: “Als gij naar mij luistert en goed handelt, zult gij met mij het erfdeel van de Heer, de heerlijkheid van het hemelse Paradijs verkrijgen. Hij had dat net gezegd, of de Vijand werd door afgunst jegens hem verblind, en zie, midden in de menigte begon een vrouw, gegrepen door de Duivel, te schreeuwen. Toen hij haar hoorde, maakte hij een kruisteken over haar en gaf haar een oorveeg, en zij zweeg. Onmiddellijk, als dood, wierp zij zich trillend voor zijn voeten, en door haar mond vloeide haar ziekte weg op de grond, en ontruikt aan de Tegenstander, was zij genezen.

<Brand in het huis in Emael>

7.

Zo kwam hij tenslotte aan in het dorp Emael. Toen hij zich al te ruste wilde begeven, zeiden zijn koorknapen die van buiten kwamen dat ze schitterende vuurstralen uit de hemel hadden zien neerkomen. Maar toen hij naar buiten was gegaan, en aandachtig naar de sterrenhemel had gekeken, zei hij: *“De dag van de heer is nabij,”*¹⁰⁷ de dag van het oordeel is nabij. Hoe gelukkig is hij die gereed is!”¹⁰⁸ Toen hij dit gezegd had, kwam men hem aankondigen dat zijn huis in brand stond. Hij stond snel op, en liep gauw daarheen, en zei: *“Als God het zo wil, dat ik brand, ziel ik ben in Zijn hand”*. Wij hielden zijn handen vast, tilden hem op, en kwamen bij het huis. Wij wilden het huis binnengaan, maar zagen toen door de deuropening een dreigende vuurgloed. Daarop hief hij, staande tegenover de geweldige vuurgloed, zijn handen ten hemel, en hij zong: *“God, kom mij te hulp!”*,¹⁰⁹ en hij sloeg een kruisteken. Door de kracht van God sloeg het vuur in zichzelf terug en veroorzaakte verder geen schade meer, maar doofde omwille van zijn verdiensten.¹¹⁰ De verstandige priester voegde er aan toe: *“Die oude Vijand, die vandaag in de menigte al geschreeuw heeft verwekt, vervolgt ons nu, en staat ons niet toe van onze nachtrust te genieten”*. Na het zingen van de complete gingen wij rustig naar bed.¹¹¹

<Ongeluk bij het vissen en schipbreuk>

8.

Ook dit moet opgetekend worden, wat hem overkwam. Bij het dorp Nivelles ging hij vissen vangen. Omgord stond hij in een boot om dat werk te doen. Toen hij één van zijn handen boven de palen hield die vastgezet moesten worden, kon één van zijn dienaren de omhoog geheven hamer niet meer tegenhouden. Zonder dat hij het wilde, sloeg hij hem op de hand en verbrijzelde zijn vingers. Met zijn gewonde hand ging hij terug naar huis.¹¹²

Maar de volgende dag gelastte hij ons met het werk door te gaan. Maar toen wij nog maar net aan boord van de boot waren gegaan, stortten zich golven water over ons, waaide de wind, en plotseling kwam de boot in gevaar, die onder de waterspiegel openscheurde. De boot zonk, en wij allen die in de boot zaten vielen in het water. Toen de allerheiligste priester Hubertus hoorde wat ons allemaal gebeurd was, sloeg hij zich op de borst, richtte zijn ogen naar de sterrenhemel, keek onder tranen naar de hemelpool, en bad onder smekingen: *“Gij, Heer, Jezus Christus, aan Wie de zee en de wind gehoorzamen,”*¹¹³ Wiens voeten gewichtloos op de golven konden staan,¹¹⁴ *Wiens Geest in den beginne over de wateren zweefde,*¹¹⁵ voordat het licht werd, ik smee U nederig: reik ons Uw rechterhand.¹¹⁶

En waarom zou ik verzwijgen wat mij, zijn dienaar, bij deze gebeurtenis overkwam? Toen ik onder water was en naar beneden zonk, raakte een deel van mijn kleed vast aan die palen

De wonderbaarlijke schipbreuk. – Gravure: Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

die waren geslagen. Ook al duwde ik tot drie maal toe, ik kon het niet er uit krijgen, maar omgeven door water zei ik: “Gij, die de Zee en het Droge hebt geschapen,”¹¹⁷ kom mij te hulp omwille van zijn heilige verdiensten”. Onmiddellijk kwam ik los, ik ontsnapte tussen twee palen, en al zwemmend bereikte ik ternauwernood de oever. En al zijn koorknapen kwamen er ongeschonden van af.

<Verschijning>

9.

Ondertussen lag de heilige Gods op een draagbaar en leed hevige pijnen, hij kon in de slaap geen rust vinden, maar voortdurend zong hij de lof van het gezang van David: “*Ontferm u over mij, God*”,¹¹⁸ en verder. De heilige atleet werd hevig gekweld, en nog drie maanden lang vloeide er etter uit zijn vingers. In een nacht gebeurde het dat, toen hij nauwelijks ingeslapen was, een boodschapper van de Heer hem in een nachtelijk visioen verscheen, en hem zei: “*In uw nood hebt gij mij aangeroepen, en ik heb u bevrijd en u verhoord*”.¹¹⁹ En hij toonde hem

de nieuwe basiliek, en zei: “In het huis van mijn Vader zijn veel woningen,¹²⁰ en de woning die u ziet zal ik u geven, zodat gij haar zult bezitten ten overstaan van de Heer in eeuwigheid”.¹²¹ En hij voorspelde zijn overlijden: “Uit uw nood zal ik u zeker na verloop van een jaar ont-rukken, en gij zult mij verheerlijken”. Toen schoot de priester wakker uit zijn droom, overwoog wat hij had gezien, en onthield de dag en de tijd, zoals hij het gezien had. En die droom deelde hij mee aan enkele van zijn leerlingen. Aldus gewaarschuwd gaf de dienaar Gods zich nog meer over aan nachtwaken, gebeden, vasten, en gaf hij dat jaar nog meer uit aan aalmoezen, volgens de tijd die hem voorzegd was.

<Aanwijzing van de plaats van het graf>

10.

Hoewel de almachtige God zijn atleet tot de bestemde prijs wilde roepen, zou deze tot de laatste dag blijven voortzetten. Omdat hij zijn bestemming had vernomen, kwam de uitverkorene Gods en allerheiligste bisschop naar de basiliek van de heilige martelaar Lambertus, die hij had uitgerust, en bleef lange tijd bidden vóór zijn graf. Onder tranen kuste hij het altaar, en alle broeders bedacht hij in zijn gebed, en vroeg hen ook voor hem te bidden.¹²² Daarna ging hij naar de andere basiliek, die hij zelf had gesticht ter ere van de Apostelen, om er te bidden. In die basiliek, vóór het altaar van de heilige Albinus, wiens relieken hij daar had opgenomen, zei hij, in gebed verzonken: “De rechtvaardige zal in eeuwigheid herdacht worden”,¹²³ enzovoort. En onmiddellijk strekte hij zijn armen uit langs een muur en legde zijn handen op de stenen, en met voorspelende stem zei hij: “Geef opdracht om hier een graf te delven, want op deze plek wens ik, onwaardige arme man, te rusten, en bidt Christus voor mij, dat vraag ik u omwille van God, want mijn uur is nabij, en de dag komt snel

Detail uit een *Gezicht op Luik*, door Braun en Hogenberg, Keulen, 1572. Links van het bisschoppelijk paleis en van de kathedraal Saint-Lambert (nr. 21) ligt de kerk Saint-Pierre (nr. 14), herkenbaar aan haar hoge toren. Deze kerk werd door de H. Hubertus gesticht op het merovingisch grafveld, liet haar nog tijdens zijn leven bouwen, en bestemde haar als zijn grafkerk. De Sint-Petruskerk van Luik werd in 1811 afgebroken.

waarop ik moet verschijnen voor mijn Rechter”. Daarom hebben wij, volgens zijn opdracht, op de dertigste dag zijn heilig lichaam op deze plaats teruggebracht.¹²⁴

<Wijding van een kerk>

11.

Daarna vertrok hij naar *Bracbante*.¹²⁵ Er werd hem door enkele mensen gevraagd een basieliek te wijden.¹²⁶ Toen hij daarheen ging om dat werk te volbrengen, en toen hij de plechtigheid van de mis moest opdragen, vroeg een van zijn leerlingen hem: “Wat beveelt gij ons, dat we de plechtigheid lang laten duren of korter?”. Maar hij antwoordde: “Doe het vandaag zo breed en zo goed mogelijk”. Toen droeg de zalige Hubertus het offer op, met het koor van psalmzangers weerklinkend van zang op maat, met priesters en diakens die met wierook de gaven op het altaar brachten, als *een welriekende geur*¹²⁷ bij de kerkwijding op de tafel van de Heer ontvangen. En het volk dat er bij aanwezig was wekte hij in zijn prediking op, en van het derde tot het zesde uur predikte hij hen over het Evangelie. Hij zei tot hen: “*Doet boete*,¹²⁸ want de Dag van het Oordeel nadert en is nabij. *De dood zal niet talmen*,¹²⁹ zoals de Schrift zegt, door haar slaap zullen wij allen overmand worden. Als iemand onder u zichzelf gevangen voelt door een misdaad, of in zonde is gevallen, laat hij dan snel tot de heilzame geneesmiddelen naderen, zolang de deur nog open staat, opdat niet de ziel te samen met het lichaam sterft.¹³⁰ Laat hij van harte boete doen voor het kwaad dat hij deed. En gij, broeders, denkt en onderzoekt goed wat gij hebt gedaan, en neemt ter harte wat gij moet doen. Ik, armzalige zondaar, terwijl ik over u spreek, vrees voor mijzelf. Ik vermaan mij, al is het niet zo veel te doen als ik moet, maar tenminste zoveel als ik kan. Wie de bode ziet, moet de rechter vrezen. Zie! Mijn Rechter is nabij, die mij zal zeggen: Waar zijn zij die gij hebt onderwezen, waar zijn zij voor wie gij hebt gepreikt, waar heb ik u aangesteld om mijn kudde te leiden? *Geef rekenschap van uw beheer*,¹³¹ hoeveel hebt gij gedaan, hoeveel hebt gij gewerkt, hoeveel geld hebt gij voor mij verdiend? Wat zal ik, ongelukkige, dan antwoorden, ik, *onnutte knecht*,¹³² *wanneer Hij glorievol in zo grote majesteit verschijnt met zijn Engelen*¹³³ en Aartsengelen, *met Tronen en Heerschappijen*?¹³⁴ Moge de strenge Rechter komen, om op te eisen en te geven wat hij heeft beloofd. Dan zal ik, als ik iets goeds over u naar voren kan brengen, tot Hem zeggen: Zij zijn het, *die uw geboden hebben onderhouden*,¹³⁵ en door mijn onderrichting *Uw Wet niet hebben vergeten*.¹³⁶ En gij, *draagt gij uw korenschoven*¹³⁷ voor de Heer, tot eeuwige vreugde, en moge niet tegen ons gericht zijn dat vreeswekkend oordeel, dat die *slechte en onnutte knecht*¹³⁸ verdiende te horen, maar het begeerlijke oordeel dat de *trouwe knecht*¹³⁹ verdiende: *Over weinig was gij trouw, over vele en grotere dingen zal ik u aanstellen: ga binnen in de vreugde van uw Heer*,¹⁴⁰ en verder: *Komt, gezegenden van mijn Vader, ontvangt het koninkrijk*.¹⁴¹ Moogt gij waardig bevonden worden gelukzalig in dit koninkrijk binnen te treden, dank zij de barmhartig-

heid van Hem, die u geroepen heeft tot glorie, en mij heeft gegeven u tot nu toe te mogen leiden. Vandaag beveel ik u allen toe aan Jezus Christus, opdat gij door Zijn woord altijd in Zijn geboden mag volharden”.

<Pijn van de verwondingen>

12.

Terwijl hij, na dit alles geleerd en gepredikt te hebben, na de dienst, toen het volk de zegen had ontvangen, de kerk was uitgegaan, en in zijn huis aan tafel ging, nam hij even een beker wijn op, zette hem terug, en sprak het tafelgebed uit. Hij sprak zijn zegen uit over allen, maar zelf at hij weinig, en hield zijn ogen altijd ten hemel geheven. Hij deed wat hij gewend was te doen. Plotseling stond hij op van tafel en wilde weggaan. Eén van hen, die al twaalf jaar kluizenaar was, nodigde hem uit nog iets te drinken. Maar hij zei: “In het Koninkrijk van God zal ik je zien, maar hier zal ik vandaag niet meer drinken”.¹⁴² Vervolgens voer hij 2 mijlen verder met een boot. Maar toen hij van de boot ging, had hij hevige dorst, en werd zijn lichaam geteisterd door kou. Vandaar ging hij naar een plaats om er wat rust te nemen. En toen hij in een diepe slaap was geraakt, droomde hij dat plotseling zijn koorknapen elkaar aanvielen, vechtend met getrokken zwaarden. Toen hij hierdoor wakker geschud was, won de macht van de Boze het niet. Daardoor geschokt, klom hij op een paard, met de handen omhoog, en kwam bij het invallen van de nacht in zijn eigen huis.¹⁴³ Hij begon onmiddellijk het gebed, en kuste onder zuchten en tranen de hoek van het altaar. Al snel ging hij naar huis, zeer bezwaard, en ging op bed liggen, en leed aan steeds heviger koorts van zondag tot vrijdag. Ondertussen zong hij dag en nacht psalmen, en kon hij de slaap in het geheel niet vatten, maar van dag tot dag werd hij erger ziek, en vertrouwde hij meer op God. En in beslag genomen door het gebed, vroeg de allerheiligste priester steeds maar weer onder tranen Christus’ hulp, dat Hij hem snel te hulp zou komen, niet in dit sterfelijk leven, maar opdat hij niet langer in de wereld zou wonen.

<Nachtmerries>

13.

In een nacht, toen hij in die gesel nog sterker door zijn ziekte op de proef werd gesteld, zie! de Verleider toonde hem onderlinge bedreigingen tussen zijn koorknapen in zijn droom, en telkens als dezen insliepen, brulde de Duivel als een beest. Toen hij dit hoorde, richtte de heilige atleet Gods er onmiddellijk een gebed tegen: “*Wie woont in de schuilplaats van de Allerhoogste*”,¹⁴⁴ enzovoort. Toen liet hij een van zijn leerlingen bij zich komen, en vroeg hem welk uur in de nacht het was en of de hanen al kraaiden. Maar hij zei: “Het is midder-

nacht”. En de heilige Gods zei: “Ze duurt al zo lang, en wanneer moet eindelijk het daglicht verschijnen? Daarom heb ik je ontboden, opdat je er zeker van bent dat de Verleider in dit huis is, de oude Vijand, de Duivel,¹⁴⁵ die niet ophoudt de mens te vervolgen”. Maar hij zei: “Heer, vader en *goede Herder*,¹⁴⁶ waarom zegt gij dat, omdat hij toch geen kracht of macht heeft waar gij zijt, waardoor wij allen door u gered zijn en ontruikt aan de vervolging van de Duivel? En velen die wij zagen komen, geplaagd door de brullende en schreeuwende Tegenstander, hielden voor u geen stand, maar omwille van uw heilige verdiensten zijn zij verdreven uit de bezeten lichamen en zijn zij gevallen. Ongetwijfeld zijt gij echter overmeesterd door die Allerslechtste”. De heilige man antwoordde: “Je hebt goed gesproken. Zoals je meende dat het was, zo heb je het verwoord. Maar ga nu, en zegen water en zout om ons te besprenkelen,¹⁴⁷ en heilige olie, en hij zal ons daarna niet meer durven aanvallen”. Toen dit gedaan was, richtte hij zonder ophouden zijn gebed tot de Heer, en nog voordat het licht van de dag er was, vervulde hij alles, zowel de nocturnen, de metten, de secunde, de terts, de noon, tot de vespers.

<Dood van Hubertus>

14.

Toen het ochtend geworden was, op die vrijdag,¹⁴⁸ waakten wij, te samen met zijn uitmuntende zoon Floribertus,¹⁴⁹ bij zijn glorievol sterven. Toen sprak de uitverkorene Gods, de allerheiligste bisschop tot zijn leerlingen: “Goede en beminnelijke mannen, bidt Christus voor mij. Reeds is de dag aangebroken waarop ik voor mijn Rechter moet verschijnen. Wat zal ik doen? Niets goeds heb ik in de wereld gedaan, door al mijn misdaden en zonden voel ik mij benauwd. Daarvoor vraag ik u de Heer te bidden, opdat ik vergeving mag verdienen”. Dit zei de heilige man, omdat geschreven staat: “*In het begin van zijn spreken is de rechtvaardige zijn eigen beschuldiger*”.¹⁵⁰ Ondertussen kwam het uur dat die heilige ziel door de handen van de engelen naar Christus werd gedragen. Hij, de handen naar de hemel geheven, de tranen in zijn ogen drogend, zei: “Brengt het pallium¹⁵¹ naar mijn mond, omdat ik moet teruggeven wat ik ontvangen heb”. En hij zei: “Ik geloof in God de Almachtige Vader”,¹⁵² en verder: “Onze Vader”.¹⁵³ Toen hij dat gezegd had tot het einde, gaf hij zijn geest naar de hemel. De heilige ging rechtstreeks tussen de engelen naar de hemel. Er was ongetwijfeld onmiddellijk een grote vreugde bij de hogere machten in de hemel en een ontzaglijk rouwmisbaar bij de arme dienaren van Christus en de monniken. Zoals gebruikelijk was er ook het heilige en gewijde evangelie, en nadat het gelezen was, klonk er rouwmisbaar van psalmzangers en psalmzang, totdat zij hem andere klederen aan hadden gedaan en zijn heilige ledematen verzorgd en op een bedekte draagbaar gelegd hadden.

<Overbrenging van het lichaam naar Luik>

15.

Daarom, volgens de opdracht van de heilige zelf, namen ze hem mee van de plaats genaamd *Fura*,¹⁵⁴ en vervoerden hem naar Luik over een afstand van 30 mijlen,¹⁵⁵ van de plaats waar die heer overleed, met een koor van psalmzangers en rouwmisbaar van allen. Ondertussen ontstond er een groot geweën van mannen, vrouwen en kinderen. Uit de dorpen gingen ze het heilig lichaam tegemoet, klopten ze zich op de borst, en stootten het hoofd op de grond. Herders en ploegers kwamen van verre te samen, en zeiden jammerend en huilend: “Wat moeten we nu doen, wat zal er met ons gebeuren? Hij was onze verdediger, onze helper in de nood, de trooster van de bedroefden, de erbarmen van de armen, de vrome herder van de schapen, de voedstervader van de wezen, de bijstand van de weduwen, de leraar van de kerk, die de geboden van Christus leerde, die het voorbeeld der aartsvaders volgde, de vervolger van de Duivel, die de praal van de wereld minachtte, en het gevaar van de wereld met voeten trad”. Onderweg werd dit door alle mensen gezegd. Snel volbrachten zij de reis te voet, gingen met het heilig lichaam snel over de weg, en brachten het ter bestemder plekke. Toen ze de plaats naderden, zie! daar kwam hem een grote volksmenigte tegemoet, priesters en diakens, monniken met een menigte geestelijken, een grote massa, met kruisen en relieken van de heiligen, met wierookvaten en kandelaars, lof brengend met hymnen en gezangen. Toen ze de heilige Gods naderden, allen door grote droefheid terneer geslagen, bitter huilend, schreeuwend met gebroken stem, hielden ze niet op te wenen. Integendeel, ze beklagden zich nog meer en treurden: “O goede herder,¹⁵⁶ zo snel hebt gij ons, die gij gevoed hebt, verlaten! O onze zachte geneesheer, die onze ziekten genas! Wee ons, armzaligen, die van u in de wereld gescheiden blijven, wij zijn niet waardig u nog als patroon te hebben! Uw heilige verdiensten hebben een hemelse beloning gekregen. Maar wij, uw volk en de kudde van uw schapen, zijn wezen geworden. Wees ons indachtig, daar waar gij in glorie met Christus de palm hebt ontvangen!”. Daarna gingen zij vreugdevol, te samen met het heilig lichaam, naar de basiliek van de H. Petrus, die hij zelf had gebouwd,¹⁵⁷ en daar brachten ze, met veel brandende lichten, de nacht wakend door. Met het zingen van hymnen gingen ze door tot zonsopgang.

<Begravenis>

16.

De volgende dag bekleedden de kosteren hem met alle eerbetoon met een albe en een kazui-fel, zoals voor de priesterlijke dienst gebruikelijk. Zijn aangezicht leek nog schoner na zijn overlijden, dan het al was toen hij nog leefde in de wereld. Als een blinkende roos zagen zij het aangezicht van de op de baar gelegen overledene schitteren, het aangezicht schitterde

meer dan toen hij in de wereld leefde. Toen van het volk, dat hem samen met de leerlingen omgaf, de een de ander aanzag, konden zij hun tranen niet bedwingen, maar ze treurden heftig onderling met droefheid over zijn dood, en ze zeiden: “Zie de steunpilaar van de kerk, het sieraad van de wereld, de edelsteen der priesters, de bewaarder van onze zielen! U zoeken wij met pijn, omdat gij niet tot ons spreekt. Vergeef hetgeen wij gedaan hebben”. Op de knieën kusten zij allen zijn voeten: “Vergiffenis vragen wij, heer, vergeef ons hetgeen wij, ondanks uw onderrichting, niet hebben gedaan, en moge uw barmhartigheid ons vergeven wat wij gedaan hebben! Uw afwezigheid kunnen wij niet verdragen, want wij verdienden niet bij u te zijn”. Allen stortten toen gebeden over hem uit, en zongen psalmen, en droegen hem met wierookvaten en wierook, en met grote eer, in het graf dat hij zelf had aangewezen.

<Wonderen>

17.

Terwijl hij in zijn graf lag, bestemd om te verrijzen in glorie omwille van zijn verdiensten, openbaarde zich daar Gods kracht uit een twijg, die boven het graf kort was afgesneden en het nauwelijks geraakt had. Maar toen wij de twijg zagen, strekte ze zich uit over meer dan twee palmen, en we vonden ze terug, stevig vastgegroeid binnen de wanden.¹⁵⁸ Sindsdien schitteren dagelijks hemelse wonderen bij het graf van de heilige. Wij zagen dat en hoorden het graf met geraas kraken, wanneer we er rondom stonden. Ook vele anderen, die ons ervan getuigd hebben, hoorden, wanneer ze daar baden, zowel overdag als 's nachts meer dan eens het graf van de heilige kraken, en durfden, geslagen door vrees en angst, niet langer in de basiliek te blijven, maar gingen zij bleek van angst naar buiten en zeiden: “Nog nooit hebben wij zo iets gezien of gehoord”. Het was alsof er een levend wezen in zijn graf bewoog. Omdat wij geloven in deze en andere tekenen, erkennen wij ze omwille van zijn heilige verdiensten en zijn wij er dankbaar voor, en brengen wij dank aan God, dat hij voor zijn vele goede werken het Rijk der Hemelen heeft verdiend bij de Heer, onze Verlosser.¹⁵⁹

<Verheffing van Hubertus>

18.

Reeds was het het zestiende jaar na het overlijden van voornoemde bisschop Hubertus,¹⁶⁰ en zoals onze Verlosser zei: “Niets is bedekt of het zal onthuld, niet is verborgen of het zal bekend worden”.¹⁶¹ Onze Heer, de Schenker van alles en de Beloner der gelovigen, wilde dat de heilige werken van Zijn uitverkorene Hubertus, na het genoemde aantal jaren, in de wereld zouden schitteren, naar wat de Heer zei: “Zo moet ook uw licht stralen voor het oog van de men-

Hubertus wordt verheven uit zijn graf in de Sint-Petruskerk van Luik. – Schilderij van Rogier Van der Weyden (circa 1437).

sen, opdat zij uw goede werken zien en uw Vader verheerlijken die in de hemel is”,¹⁶² en verder: “Een stad kan niet verborgen blijven als ze boven op een berg ligt”,¹⁶³ “zodat ze licht geeft voor allen die in huis zijn”.¹⁶⁴ Na ongeveer dezelfde tijd, in het derde jaar van de regering van Karloman,¹⁶⁵ werd deze door een goddelijke beschikking bewogen, en werd door veel tekenen en visioenen aan de bewakers van die basiliek en aan andere Godvrezende mannen geopenbaard, dat zij het lichaam van de heilige Hubertus uit zijn graf moesten verheffen. Zij overlegden onderling en bedachten wat ze moesten doen, na overleg, dat ze door vasten en gebeden zich zouden voornemen de wil van de Heer te doen, zoals het daarvoor was aangeduid. Ze vastten dus, en na twee dagen legden zij een evangelieboek en sacramentaria¹⁶⁶ op het altaar van de basiliek, en vroegen om een uitspraak, om snel te weten wat ze moesten doen.¹⁶⁷ En toen ze het evangelieboek opensloegen, vonden ze als eerste zin: “Vrees niet, Maria, want gij hebt genade gevonden bij God”,¹⁶⁸ en in de sacramentaria vonden ze als eerste zin: “Leid de weg van uw dienaar”.¹⁶⁹

19.

Toen dit zo gedaan was, celebreeerden zij de volgende nacht het nachtofficie, en na de metten stonden de priesters en diakens, terwijl er hymnen en psalmen weerklonken, met kruisen en kandelaars. Vroeg in de ochtend op de eerste dag van de Verrijzenis¹⁷⁰ kwamen zij naar de basiliek van de heilige Apostel Petrus, waar hij goedgunstig rustte in zijn graf, met grote eerbied en vrees namen zij de steen een weinig af van de sarcofaag waarin hij rustte. Ze durfden nog niet te kijken in het graf, niet wetend of er nog een overblijfsel van hem als brokjes of stof zou tevoorschijn komen. Met grote vrees kwamen ze zachtjes dichterbij, lieten licht binnen schijnen, en vonden zijn glorierijke lichaam in het graf, geheel ongeschonden, een wonderlijke welriekende geur afscheidend, en kijkend naar zijn hoofd, zagen ze zijn gezicht in het zweet zoals vochtige dauw, en zijn haren met de corona¹⁷¹ ongeschonden, overvloedig en geheel niet grijs van ouderdom, maar weer geworden zoals in de jeugd. En deze verandering is door de hand van de Allerhoogste,¹⁷² naar wat de Allerhoogste zegt: “En geen haar op uw hoofd zal verloren gaan”.¹⁷³ Daarom riepen allen vol blijdschap: “O almachtige God, Schepper van het menselijk geslacht! O Verlosser van de wereld, wie kan uw barmhartigheid verhalen, wie kan uw voetstappen kennen, Gij die zoveel wonderen toont in uw heiligen? Wat gaat er gebeuren met ons, ongelukkigen, besluitelozen, lauwen en zwakken, die zijn leven en zijn goede werken in de wereld hebben gezien? Hij was onze geneesheer en herder, en wij waren met hem gevoed. Wie kan dit doorgronden of wie kan dit begrijpen? Niemand van ons doordacht dit, niemand van ons geloofde dit. Maar wat moeten wij nu doen? Wat zal er met ons gebeuren, omdat wij in de laatste dagen nog nooit zo iets hebben gezien? Wat zullen wij hierover tegen hem kunnen zeggen, uit de verstoktheid van ons hart, ten overstaan van de Rechter van de wereld? Wij kunnen op zijn voorspraak slechts de barmhartigheid van God afsmecken, die hij altijd gepredikt heeft, om vergeving en vergiffenis te schenken en haat uit het hart te verdrijven. Zijn vroomheid smeken wij, dat hij

ons vergeeft wat wij misdadig hebben gedaan”. Zo spraken zij onderling, en hun verwondering steeg, toen zij het lijk in het graf zagen, het gezicht bedekt met druppeltjes vocht, en ze zeiden: “O Heer, wie is U gelijk in barmhartigheid? Want niet alleen in de hemel geeft Gij de beloning aan de zielen van Uw dienaren, maar gij beschermt ook hun lichamen die in de aarde begraven zijn. Hoe is bij de hemelse Koning de ziel van hem die ons hier nu voorgaat in zulk een gestalte? Hij die lange tijd door de duisternis door het slijk der aarde werd bedekt, heeft Hij nu gemaakt tot een schitterende fonkeling in de wereld”. Wij hebben niet alleen zijn lichaam intact bewaard aangetroffen onder de grond, maar ook zijn kostbare gewaden.

20.

Op die dag verspreidde het bericht zich over alle delen van het rijk, en een bode ging ook naar het paleis om te zeggen dat de heer Hubertus, door een goddelijk mysterie, gezocht in zijn graf, met intact bewaarde gewaden en lichaam ongeschonden werd teruggevonden. Toen kwamen allen van heinde en ver, vol vreugde en verlangen, en zij zagen de glorie van God, die in de wereld was geopenbaard. Toen de man Gods, de alleredelste vorst Karloman, dit hoorde, stond hij onmiddellijk op van zijn troon, samen met zijn echtgenote en zijn groten, die de voornaamsten waren in zijn paleis, en ze kwamen allen tegelijk naar de heilige Gods Hubertus, en ze zagen wat er met hem geschied was. Ze verbaasden zich zeer, en loofden de Heer om alles wat er in hun tijd gebeurd was. Zij huilden allen van vreugde en zochten zijn gezicht te zien en ze kusten zijn handen en zijn voeten. Toen verhief de genoemde vorst, met zijn gezellen, het lichaam van de heilige, en legde het op een draagbaar, met eerbetoon van klanken van hymnen, met grote eer, met kruisen en kandelaars en veel wierook en relieken, en de bescherming van vele heiligen. En zo, zoals een heerlijke geur zich verspreidt vanuit wierookvaten, zo gaf zijn lichaam een allerzoetste geur. Hij werd uit het graf genomen, en men droeg hem voor de hoek van het altaar en begiftigde hem met zijn gaven, met mantels en met zilveren vaten, en men droeg zijn erfgoed met mensen en gronden in oorkonden gerechtelijk over aan de basiliek waar de heilige Gods in zijn graf rust, verheven in glorie, en waar hij bij de Heer is, met altijd schitterende kroon.

Omwille van zijn zo grote heilige verdiensten, kom ons te hulp, Heer, Gij die altijd blijft met de Vader, in eenheid, door de oneindige eeuwen der eeuwen. Amen.

Gelukzalig einde. Dank aan God. Amen.

-

Noten

- 1 Over de bisschoppen van Maastricht, zie: *Series Episcoporum ecclesiæ catholicæ occidentalis ab initio usque ad annum MCXCVIII. Series V, Germania. Tomus I, Archiepiscopatus Coloniensis*, curaverunt Stefan Weinfurter, Odilo Engels (Stuttgart 1982) 43-83 [Jean-Louis Kupper] ; Haye, Régis de la, *De bisschoppen van Maastricht* (Maastricht 1985), gedeeltelijk aangevuld en herzien door: Haye, Régis de la, 'Martinus van Tongeren, een negentiende-eeuwse heilige?', in: *Magister Artium. Onderwijs, Kerk en Kunst in Limburg. Mélanges Sigismund Tagage* (Sittard 1992) 221-231; en door: Haye, Régis de la, 'In welke eeuw leefde Sint Servaas?', in: *De Maasgouw* 113 (1994) 5-28. De laatste *status quæstionis* over de oudste geschiedenis van Tongeren, Maastricht en Luik is onlangs verschenen in: *Topographie Chrétienne des Cités de la Gaule des origines au milieu du VIIIe siècle. XII. Province ecclésiastique de Cologne (Germania Secunda)* (Paris 2002) 70-124. Verdere reflectie in: Haye, Régis de la, *Que sait-on de saint Monulphe?*, in: *Bulletin de la Société Archéologique d'Eure-et-Loir*, n° 79 (2003) 14-25.
- 2 Over de vitæ van Lambertus en Hubertus: Balau, S., *Les sources de l'histoire de Liège au Moyen Age. Etude critique* (Brussel 1903) 33-45.
- 3 Behalve het werkje van Notermans, Jef, *De mosaanse held en heilige, bisschop Sint Lambertus* (Kerkrade 1959), een vertaling van de *Vita Antiquissima* van Lambertus, maar doorweven met parafrasen en persoonlijk commentaar.
- 4 Over de politieke verwickelingen van deze jaren, zie recentelijk: Kupper, Jean-Louis, Philippe George, *Saint Lambert de l'histoire à la légende* (Brussel 2006) 15-22.
- 5 Kupper, Jean-Louis, 'Saint Lambert : de l'histoire à la légende', in: *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 79 (1984) 5-49.
- 6 *Acta Sanctorum, Septembris V* (Antwerpen 1755) 574-581.
- 7 Bij voorkeur te raadplegen editie: *Vita s. Landiberti episcopi Traiectensis vetustissima* (*Bibliotheca Hagiographica Latina* nr. 4677), ed. B. Krusch, MGH, SRM, VI, 353-384.
- 8 *Vita s. Hugberti episcopi Traiectensis* (*Bibliotheca Hagiographica Latina* nr. 3993), ed. W. Levison, MGH, SRM, VI, 482-496.
- 9 Zie bijvoorbeeld § 2 van de *Vita Huberti*. Zie verder: *Acta Sanctorum [...] Novembris I* (Parijs 1887) 762-763.
- 10 Zie de vergelijking in: *Acta Sanctorum [...] Novembris I* (Parijs 1887) 761-762.
- 11 Voor Lambertus: *Acta Sanctorum [...] Septembris V* (Antwerpen 1755) 518-617; voor Hubertus: *Acta Sanctorum [...] Novembris I* (Parijs 1887) 759-930.
- 12 *Acta Sanctorum, Septembris V* (Antwerpen 1755) 581-589.
- 13 Auda, Antoine, 'L'école musicale liégeoise au Xe siècle: Etienne de Liège', in: *Mémoires publiés par l'Académie Royale de Belgique, classe des Beaux-Arts, II, fasc. 1* (Brussel 1923). Delen uit het 10e-eeuwse officie van Lambertus, gezongen door de Schola Maastricht, werden in 2000 uitgegeven op de cd "Heiligen uit de Euregio". Over bisschop Stefanus, zie: Haye, Régis de la, 'Bisschop Stefanus van Luik en het tiende-eeuws gregoriaans', in: *Tijdschrift voor gregoriaans* 32 (2007) 105-112.
- 14 Uitgave en gedeeltelijke vertaling: Thibaux, Jean-Baptiste, *Vie de saint Lambert. Un écrit liégeois du Xe s. Présentation et traduction rythmée du Carmen de Sancto Landberto* (1997).
- 15 Over de ontwikkeling en de politieke functie van de Lambertus-legende, zie recentelijk: Kupper, Jean-Louis en Philippe George, *Saint Lambert de l'histoire à la légende* (Brussel 2006) 25-37.
- 16 Tekst uitgegeven door Gysseling, M. en A.C.F. Koch, *Diplomata Belgica ante annum millesimum cente-*

- simum sccripta. I. Teksten* (Brussel 1950), nr. 138, p. 234-244. Nederlandse vertaling van de *vita* door Delcroix, Kris en Gert Partoens, *Sint-Landoald en zijn gezellen* (Leuven 1997) 29-50.
- 17 *Acta Sanctorum, Septembris V* (Antwerpen 1755) 589-602.
- 18 Datering naar: Adam, Renaud, 'La Vie de Saint Lambert (ca 1144-1145) du chanoine Nicolas et l'élection de l'évêque de Liège Henri de Leez (1145-1164)', in: *Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois* 111 (2000) 59-89. Uit dit artikel blijkt ook hoezeer de Lambertus-vita van Nicolaus soms meer zegt over de eigen tijd van de auteur als over de tijd van Lambertus zelf... Tekst gepubliceerd in: *Acta Sanctorum, Septembris V* (Antwerpen 1755) 602-617.
- 19 *Topographie Chrétienne des Cités de la Gaule des origines au milieu du VIIIe siècle. XII. Province ecclésiastique de Cologne (Germania Secunda)* (Paris 2002) 112-114.
- 20 Naar Spreuken 10,7.
- 21 Citaat samengesteld uit: Sirach 44,1 en Matteüs 4,8.
- 22 De tekst van deze eerste alinea is praktisch woordelijk overgenomen uit de levensbeschrijving van de heilige Eligius: *Vita Eligii, præfatio: Acta Sanctorum Belgii selecta*, t. III (Brussel 1785) 198-200.
- 23 Wijsheid 1,6; Jesaja 11,2.
- 24 Bisschop Theodardus van Maastricht is bekend uit een oorkonde van de abdij Stavelot-Malmédy, gedateerd te Maastricht op 6 september 669/670: Halkin, J. en C.G. Roland, *Recueil des chartes de l'abbaye de Stavelot-Malmédy*, dl. 1 (Brussel 1909), acte n° 6, p. 18-23. Een status quæstionis over zijn historiciteit en zijn legende in: Haye, Régis de la, *De bisschoppen van Maastricht* (Maastricht 1985) 62-63.
- 25 Het is niet bekend waar dit merovingisch koninklijk paleis in Maastricht gelegen heeft.
- 26 Naar Ester 2,9.
- 27 Van bisschop Theodardus is geen eigentijdse levensbeschrijving overgeleverd. Zijn moord wordt pas voor het eerst in de 12e eeuw vermeld door Anselmus, de continuator van de *Gesta pontificium Tungrensium*, II, 2 (MGH, SS 7, 192).
- 28 Childerik II, zoon van Clovis II, koning van Austrasië in 662, van Neustrië in 673, werd in 675 vermoord.
- 29 Idem.
- 30 Naar Deuteronomium 28,35.
- 31 Jesaja 9,6.
- 32 Over de historische context van deze moord: Kupper, Jean-Louis et Philippe George, *Saint Lambert de l'histoire à la légende* (Brussel 2006).
- 33 2 Korinthiërs 6,5.
- 34 2 Korinthiërs 6,6.
- 35 Psalm 42(41),3.
- 36 Hieronder blijkt dat hiermee het gastenverblijf bedoeld wordt, klaarblijkelijk het enige verwarmde vertrek.
- 37 Psalm 51(50),19.
- 38 2 Korinthiërs 11,27.
- 39 Dat was dus in 682.
- 40 Pepijn van Herstal, zoon van Angesisus, kleinzoon van Pepijn van Landen. Het is duidelijk dat de moord op Childerik II in 675, de afzetting van Lambertus, zijn terugkeer, en de overname van de macht door Pepijn, alles te maken hebben met de politieke machtswisseling tussen Merovingers en Pepiniden. Deze politieke situatie heeft heel Lambertus' leven bepaald, en is hem uiteindelijk fataal geworden.

- 41 Dit is de laatste vermelding van het verblijf van Lambertus in Maastricht. In het vervolg van zijn levensbeschrijving blijkt hij te wonen in Luik.
- 42 Matteüs 24,45.
- 43 Matteüs 24,45.
- 44 Matteüs 5,7.
- 45 Het is niet duidelijk welke landstreek onder 'Taxandrië' moet worden verstaan. In ieder geval moet niet gedacht worden aan de huidige Nederlandse provincie Noord-Brabant, die pas in veel later tijd is gaan toebehoren tot het bisdom Luik, en dan deel uitmaakt van het aartsdiakenaat Kempenland. Zie: Haye, Régis de la, *De bisschoppen van Maastricht* (Maastricht 1985) 80-81.
- 46 Naar 2 Timoteüs 4,7-8.
- 47 Matteüs 20,8.
- 48 De feitelijke reden van de moord op Lambertus en zijn volgelingen was dus bloedwraak. Over deze 'vendetta', zie: Jean-Louis Kupper, *Saint Lambert : de l'histoire à la légende*, in: *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 79 (1984) 5-49.
- 49 Dit is de eerste schriftelijke vermelding van Luik. Het dorp was blijkbaar zo onbekend dat de auteur erbij moest vermelden dat het aan de Maas lag. Uit de opgravingen van de Place Saint-Lambert in Luik is nu goed bekend hoe het dorp Luik er uit zag. Het lag aan de samenvloeiing van de Legia en de Maas. Tegen de heuvel Publémont lag een grafveld. Bij een grote gallo-romeinse villa, waar Lambertus woonde, lagen enkele huizen. Het geheel was omgeven door een omheining (zie eerste kaart). De opgravingsresultaten zijn gepubliceerd in de vier delen van: *Les fouilles de la place Saint-Lambert à Liège*, 4 vol. (Etudes et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège. Travaux réalisés par le Centre Interdisciplinaire de Recherches Archéologiques de l'Université de Liège = Eraul 18, 23, 44 et 57), Liège, 1984-1992; aan te vullen met: *Liège, Saint-Lambert 1990-1995. Traces - Sens - Identité*, 1 (dir. Anne Warnotte, Jean-Marc Léotard, Collection Etudes et Documents, série Archéologie, 6), Namur 2000.
- 50 Naar Psalm 30(29),6.
- 51 Uit de opgravingen van de Place Saint-Lambert in Luik is bekend dat Lambertus een gallo-romeinse villa bewoonde: Otte, M., 'Les origines de la cité', in: Stiennon, J. (éd.), *Histoire de Liège* (Toulouse 1991). Deze villa werd waarschijnlijk door Lambertus hersteld en ingericht. Uit de tekst van de oudste levensbeschrijving blijkt verder dat er bij het huis van Lambertus een aparte gebedsruimte was, los van het woonhuis. – Dank zij de inrichting van het Archéoforum op de place Saint-Lambert kan het archeologisch onderzoek ter plekke voortgang vinden. De eerste publicaties over deze Romeinse villa zijn verschenen of gaan verschijnen : Henrard, D., P. Van der Sloot en J.-M. Léotard, '2007, Liège, site de la place Saint-Lambert. Plan et implantation dans la topographie locale de l'édifice gallo-romain', in: *Actes de la Journée d'Archéologie romaine 2007* (Namur 2007) 29-34; Henrard, D., P. Van der Sloot en J.-M. Léotard, 'La villa de la place Saint-Lambert à Liège (Belgique): nouvel état des connaissances', in: *Revue du Nord-Archéologie*, 366, (ter perse)
- 52 Uit het feit dat er zelfs 's nachts gewaakt werd, blijkt dat er bedreigingen waren, en dat Lambertus een aanval verwachtte.
- 53 Naar Johannes 17,12.
- 54 Naar Matteüs 10,16.
- 55 Lambertus en zijn volgelingen waren dus bewapend, hetgeen aantoont dat er een dreigende sfeer heerste, en dat men voorbereid was op fysiek geweld.

- 56 Jacobus 5,16.
57 Naar Filippienzen 1,23.
58 Psalm 18(17),38.
59 Psalm 108(107),14.
60 Naar Kolossenzen 3,25.
61 Genesis 37,22.
62 Zinnen overgenomen uit de Vita Eligii, II, 34.
63 Een mooi voorbeeld van 'bibliomantie'. Bibliomantie is een vorm van waarzeggerij, waarbij een boek, bij voorkeur de Bijbel, op een willekeurige bladzijde wordt geopend, en de eerste regel waar het oog op valt geacht wordt het antwoord te geven op de gestelde vraag. Een ander mooi voorbeeld staat in de Oudste Levensbeschrijving van Hubertus, § 18. Het Concilie van Vannes van 461/469, in canon 16 (Corpus Christianorum Series Latina 148, p. 156), en het Concilie van Agde van 506, in canon 42 (Corpus Christianorum Series Latina 148, p. 210-211), hadden al ieder vorm van waarzeggerij verboden, in het bijzonder van bibliomantie: 'aut quarumcumque Scripturarum inspectione futura promittunt'. De clericus die zich daarmee bezig hield moest uit de kerkelijke gemeenschap gesloten worden. De betreffende canons zijn overgenomen in het *Decretum Gratiani*, causa 26, quæstio 5 (Friedberg, Æmilius, *Corpus Iuris Canonici, pars prior. Decretum magistri Gratiani* (Leipzig 1879), 1028), en zijn dus gedurende de gehele Middeleeuwen tot de Moderne Tijd geldig gebleven.
64 Psalm 9,13; Psalm 30,24.
65 Matteüs 23,35.
66 2 Kronieken 24,22.
67 Jakobus 5,16.
68 Filippienzen 1,23.
69 Naar Jozua 6,21.
70 Naar Johannes 19,30.
71 Onder de Sint-Petrusbasiliek moet de Sint-Servaaskerk begrepen worden, zo menen de meeste historici: Krusch, in de inleiding op de uitgave van de *Vita s. Landiberti episcopi Traiectensis vetustissima* (BHL 4677), in: MGH, SRM, VI 305; Verbeek, A., 'Spuren der frühen Bischofskirchen in Tongern und Maastricht', in: *Bonner Jahrbücher* 158 (1958) 361; Ewig, E., 'Der Petrus- und Apostelkult im spätrömischen und fränkischen Gallien', in: *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 71 (1960) 241; Deeters, J., *Servatiusstift und Stadt Maastricht. Untersuchungen zu Entstehung und Verfassung* (Bonn 1970) 24-26. Zie de laatste status quæstionis in: Panhuysen, Titus en Régis de la Haye, 'Maastricht', in: *Topographie Chrétienne des Cités de la Gaule des origines au milieu du VIIIe siècle. XII. Province ecclésiastique de Cologne (Germania Secunda)* (Paris 2002) 112-114. Andere historici denken aan de kerk van Sint-Pieter bij Maastricht: Werner, M., *Der lütticher Raum in frühkarolingischer Zeit. Untersuchungen zur Geschichte einer karolingischen Stammlandschaft* (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte, 62, Göttingen, 1980) 248-251. Deze laatste interpretatie is afkomstig van de Luikse kanunnik Nicolaas, in de 12e eeuw, die niet meer wist dat Sint Petrus één van de oude patrocinia van de Servaaskerk is geweest. De eerste vermelding van een kerk in Sint-Pieter dateert echter pas uit de 12e eeuw, en de oudste kerk van Sint-Pieter is niet van vóór het begin van de 13e eeuw (Brounen, F. en R.A. Hulst, 'Opgravingen door het Gemeentelijk Oudheidkundig Bodemonderzoek (GOBM) in het jaar 1994', in: *PSHAL* 131 (1995) 202-211).

- 72 De basiliek waarvan hier voor het eerst sprake is, werd gebouwd precies op de plek van de moord op Lambertus. De opgravingen op de Place Saint-Lambert in Luik hebben enkele kleine restanten van deze basiliek aan het licht gebracht. Volgens de archeologen had deze basiliek een lengte van 50 meter en een breedte van 15 meter, en zou zij afgesloten zijn met een westelijke absis. Waarschijnlijk was dit kerkgebouw verdeeld in een schip en twee zijbeuken. De oriëntatie van deze basiliek breekt volledig met de oriëntatie van de gallo-romeinse villa. Zie de plattegrond van de opgravingen hiervóór: – Volgens de *Vita Huberti* (§ 2) was het bisschop Hubertus die de gedachteniskerk van Lambertus bouwde, volgens de *Vita Lamberti* het volk van Luik.
- 73 Lucas 17,22.
- 74 Deze “iemand” is niemand minder dan Hubertus, de opvolger van Lambertus als bisschop. Dit blijkt ook uit het volgende, en uit het relaas van de translatie van Lambertus in de Levensbeschrijving van Hubertus, § 2.
- 75 Ook in de Levensbeschrijving van Hubertus, § 1, staat dat Hubertus de leerling was van zijn voorganger Lambertus.
- 76 Het parallel-verhaal van de overbrenging van de relieken van Lambertus staat in de Levensbeschrijving van Hubertus in § 2.
- 77 De Translatie van Lambertus van Maastricht naar Luik heeft waarschijnlijk plaats gehad op 31 mei. De datum komt uit de liturgische traditie: Haye, Régis de la, *De bisschoppen van Maastricht* (Maastricht 1985) 95-96. Het jaar is naar alle waarschijnlijkheid 718.
- 78 Bedoeld is Luik. De overbrenging van de relieken van Lambertus van Maastricht naar Luik gaf aanleiding tot het ontstaan van het liturgisch feest van de “Translatie van Lambertus”. Dit feest werd van oorsprong gevierd op 31 mei, waarschijnlijk de historische datum van de overbrenging van de relieken, later verplaatst naar 24 december en weer later naar 28 april: Haye, Régis de la, *De bisschoppen van Maastricht* (Maastricht 1985) 95-96. De foute berekening van de datum van de translatie leidde ertoe dat men in Luik in 1696 met grote luister de 1000e verjaardag vierde van de marteldood van Lambertus.
- 79 Psalm 150,1.
- 80 Sirach 44,1.
- 81 Uit de parabel van de talenten: Matteüs 25,26.
- 82 Toespeling op de parabel van de talenten: Matteüs 25,14-30.
- 83 Een aantal zinnen uit deze proloog zijn overgenomen uit de prologen van de levensbeschrijvingen van de heiligen Amandus; Arnulfus (Arnoul), bisschop van Metz in de 7e eeuw, feestdag op 18 juli (AA.SS. Julii IV; MGH, SRM II, 432-436); en Wandregiselus (Wandrille), abt van Fontenelle, feestdag op 22 juli (Arndt, *Kleine Denkmäler* 29-47; MGH, SRM II, 13-24).
- 84 Spreuken 31,8; Psalm 81(80),11.
- 85 Johannes 15,5.
- 86 Psalm 150,1.
- 87 Lucas 11,33; Matteüs 5,15.
- 88 Lambertus is een kleine veertig jaar bisschop geweest. In 669/670 was zijn voorganger Theodardus nog in functie (zie de Levensbeschrijving van Lambertus, § 3, met de annotatie). Op 13 mei 706 wordt zijn opvolger Hubertus in een oorkonde vermeld: Wampach, C., *Geschichte der Grundherrschaft Echternach im Frühmittelalter*, dl. 2 (Luxemburg 1930), acte 14, p. 38-41. Lambertus werd dus waarschijnlijk vermoord op 17 september 705.
- 89 Naar Johannes 10 (de parabel van de Goede Herder).

- 90 Er wordt hier niet gezegd in welke plaats de bisschopszetel stond. In geen enkele tekst uit deze periode is sprake van een overbrenging van de bisschopszetel van Maastricht naar Luik. Wel blijkt uit § 2 dat Hubertus in Luik resideerde: voor de overbrenging van de relieken van Lambertus vertrekt de stoet uit Luik, gaat naar Maastricht, en keert terug naar Luik. In § 6 wordt verhaald dat Hubertus naar Maastricht ging. Het is dus duidelijk dat Hubertus altijd in Luik geresideerd heeft.
- 91 Matteüs 19,21.
- 92 Ook in de Levensbeschrijving van Lambertus, § 25, staat dat Hubertus de leerling was van zijn voorganger Lambertus.
- 93 Deze terloopse verzuchting toont aan dat Hubertus, als leerling van Lambertus, aanwezig was bij de moordpartij in Luik, maar niet gedood werd.
- 94 Volgens de Oudste Levensbeschrijving van Lambertus, § 25, had de Translatie van Maastricht naar Luik plaats in het 13e pontificaatsjaar van Hubertus. De overbrenging heeft waarschijnlijk plaats gehad op 31 mei, de datum uit de oudste liturgische traditie: Haye, Régis de la, *De bisschoppen van Maastricht* (Maastricht 1985) 95-96. Het jaar is dus naar alle waarschijnlijkheid 718.
- 95 Het parallel-verhaal van de overbrenging van de relieken van Lambertus staat in de Levensbeschrijving van Lambertus, § 25-27.
- 96 De Latijnse tekst heeft de term *parrochia*, deze moet hier begrepen worden als 'bisdom'.
- 97 Enkele zinnen uit het voorgaande komen uit de Levensbeschrijving van de H. Arnulfus, § 23 en 26.
- 98 Zie de Levensbeschrijving van Lambertus, § 26.
- 99 Volgens de *Vita Huberti* was het bisschop Hubertus die de gedachteniskerk van Lambertus bouwde, volgens de *Vita Lamberti* (§ 22) het volk van Luik.
- 100 Naar 2 Timoteüs 4,2.
- 101 Bedoeld is het sacrament van het Vormsel, de "zevenvoudige gave" van de Heilige Geest.
- 102 Ook Lambertus missioneerde reeds in Taxandrië en vernietigde daar afgodsbeelden: zie § 10 van de Levensbeschrijving van Lambertus. Zie ook aldaar voor de interpretatie van de term "Taxandrië". Ook het hier vermelde Brabant is zeker niet het huidige Noord-Brabant, maar veel eerder het latere aartsdiakonaat Brabant van het bisdom Luik van vóór 1559. Zie: Haye, Régis de la, *De bisschoppen van Maastricht* (Maastricht 1985) 80-81.
- 103 De identificatie is niet helemaal zeker. In de latijnse tekst staat: *Wiodh*. Wihou is een gehucht bij Argenteau, tussen Maastricht en Luik, op de rechteroever van de Maas.
- 104 Givet (Frankrijk, dep. Ardennes, arr. Charleville-Mézières, kantons hoofdplaats).
- 105 Jacobus 5,17-18.
- 106 Bedoeld zijn de Kruisdagen: maandag, dinsdag en woensdag vóór Hemelvaart, waarop bidprocessies plaats hadden.
- 107 Jesaja 13,6.
- 108 Verg. Matteüs 24,44.
- 109 Psalm 70(69),2.
- 110 Het blussen van een brand door een kruisteken is een topos. De *Vita Arnulfi*, c. 20, verhaalt een gelijkaardige brand, waarbij een kruis aan de hemel werd gezien. Volgens Gregorius van Tours doofde bisschop Victurius van Le Mans († 1 september 490) met een kruisteken de brand van zijn bisschopsstad: De Gloria Confessorum, § 55.
- 111 De auteur gaat hier over tot de eerste persoon meervoud. Hij heeft hetgeen volgt dus zelf meegemaakt.

- 112 Het ongeluk dat Hubertus trof vond plaats ruim een jaar voor zijn dood in 727 (zie de voorzegging van een boodschapper Gods in § 9), dus in het begin van 726.
- 113 Matteüs 8,27.
- 114 Verg. Matteüs 14,25.
- 115 Genesis 1,2.
- 116 Verg. Matteüs 14,31.
- 117 Jona 1,9.
- 118 Psalm 51(50),3.
- 119 Psalm 81(80),8.
- 120 Johannes 14,2.
- 121 De tekst spreekt hier over de Petrus-basiliek van Luik, gebouwd door Hubertus. De Sint-Petruskerk van Luik lag op 110 meter van de Lambertus-basiliek. Deze basiliek was in 727 reeds gebouwd, aangezien het lichaam van Hubertus, die stierf op 30 mei 727, er naar werd overgebracht (zie § 15). Op 3 november 743 werd het lichaam van Hubertus verheven, in aanwezigheid van koning Karloman, zoon van Karel Martel en broer van Pepijn de Korte (zie § 20). De Sint-Petruskerk van Luik is in 1811 afgebroken. Zie verder: J. Maquet, *Les origines de la collégiale Saint-Pierre à Liège*, in: Bulletin de la Société royale «Le Vieux-Liège», n° 279 (octobre-décembre 1997) 701-706.
- 122 Zie voor de Lambertus-basiliek: de Levensbeschrijving van Lambertus, § 22-23, en de Levensbeschrijving van Hubertus, § 2, met de bijbehorende annotatie.
- 123 Psalm 111,7 (Vulgaat).
- 124 Bedoeld is waarschijnlijk de 30e dag na het overlijden van Hubertus.
- 125 “Brabant” is reeds vermeld in § 3. Zie ook de annotatie hierbij. Pas in § 14-15 blijkt dat de gebeurtenissen zich afspelen in de plaats *Fura*, waaronder zeker niet Tervuren moet worden verstaan. Zie de annotatie aldaar.
- 126 Volgens een late traditie zou dit de kerk van Heverlee bij Leuven zijn. Deze traditie is even twijfelachtig als die betreffende Tervuren.
- 127 Filippienzen 4,18.
- 128 Matteüs 3,2.
- 129 Ecclesiasticus 14,12.
- 130 Vergelijk Matteüs 10,28.
- 131 Lucas 16,2.
- 132 Matteüs 25,30.
- 133 Matteüs 25,31.
- 134 Colossenzen 1,16. Tevens in de prelatie van de Mis.
- 135 Psalm 119(118),60.
- 136 Psalm 119(118),61.
- 137 Psalm 126(125),6.
- 138 Matteüs 25,26.
- 139 Matteüs 25,21.
- 140 Matteüs 25,21.
- 141 Matteüs 25,34.
- 142 Vergelijk de woorden van Jezus bij het Laatste Avondmaal: Matteüs 26,24.
- 143 Was dat in Tervuren? Zie § 15.
- 144 Psalm 91(90),1.

- 145 Naar Apocalyps 12,9.
- 146 Johannes 10,11.
- 147 Het gebruik van zout in wijwater is alleen in de Westerse kerk bekend. Het heeft een heidense oorsprong, en heeft een exorciserend effect: *Liturgisch Woordenboek*, s.v. Water, col. 2893-2896.
- 148 De sterfdag van Hubertus is dus een vrijdag. De datum is bekend uit de liturgische traditie: 30 mei. Het jaartal is berekend naar een vrijdag 30 mei: in 727 viel 30 mei op een vrijdag (juliaanse kalender).
- 149 Floribertus was de zoon van Hubertus, die wellicht weduwnaar was. Hij volgde hem als bisschop op. Hij overleed circa 736/738: Weinfurter, S. en O. Engels (ed.), *Series Episcoporum ecclesiae catholicae occidentalis ab initio usque ad annum MCXCVIII. Series V, Germania. Tomus I, Archiepiscopatus Coloniensis* (Stuttgart 1982) 56.
- 150 Spreuken 18,17.
- 151 Het woord *pallium* heeft veel betekenissen, o.a. monnikspij, liturgisch kleed.
- 152 De Apostolische Geloofsbelijdenis.
- 153 Matteüs 6,9.
- 154 De identificatie van *Fura* met Tervuren is van Joannes Molanus, hoogleraar te Leuven, circa 1573. Als *Fura* inderdaad Tervuren is, – hetgeen zeer onwaarschijnlijk is, aangezien Tervuren niet in het aartsdiakenaat Brabant ligt, noch binnen het toenmalige bisdom Maastricht-Luik –, welke waterloop is hier dan bedoeld? De dichtsbijzijnde bevaarbare rivieren zijn de Zenne te Brussel op 14 km en de Dyle te Leuven op 19 km van Tervuren. Bovendien kan Hubertus geen grote afstanden hebben afgelegd, want hij was ernstig ziek en had hevige koorts. *Fura*, als de plaats waar de kerkwijding zich afspeelt, wordt overigens pas in § 15 genoemd. Moet men niet eerder denken aan *Foro*, het latere Voeren?
- 155 Volgens Coenen, J., *Saint Hubert, le fondateur de Liège* (Luik 1927) 92, moet men rekenen met galische mijlen van 2.500 m, en klopt de aldus verkregen afstand van 75 km redelijk met de afstand Tervuren-Luik. De identificatie met Tervuren is echter alleszins onwaarschijnlijk. Zie de hierboven uiteengezette argumenten.
- 156 Johannes 10,11.
- 157 Van deze basiliek, de Sint-Petruskerk, is al sprake geweest in § 9 en 10. Zie ook de annotatie aldaar.
- 158 Het is niet geheel duidelijk wat hier gebeurd is, maar de auteur beschouwt het als een wonder.
- 159 Dat lijken in een graf geluiden als kloppingen en ademhalingen maken is een normaal natuurlijk fenomeen. Uiteraard werden dergelijke onverklaarbare zaken in de Middeleeuwen als bovennatuurlijke tekenen van heiligheid beschouwd.
- 160 Het 16e jaar liep, omgerekend, van 30 mei 742 tot 30 mei 743.
- 161 Matteüs 10,26.
- 162 Matteüs 5,16.
- 163 Matteüs 5,14.
- 164 Matteüs 5,15.
- 165 Karloman, zoon van Karel Martel en broer van Pepijn de Korte, hofmeier geworden na de dood van zijn vader op 22 oktober 741. Hij trok zich in 747 terug in het klooster Monte Cassino. Zijn derde regeringsjaar liep dus van 22 oktober 743 tot 22 oktober 744.
- 166 Een *sacramentarium* is een liturgisch boek, waarin de teksten voor de mis en de sacramentenbediening staan, die bestemd zijn voor de celebrant.

- 167 Een voorbeeld van bibliomantie. Een ander treffend voorbeeld staat beschreven in de Oudste Levensbeschrijving van Lambertus, § 16; zie aldaar de uitleg over bibliomantie.
- 168 Lucas 1,30.
- 169 Citaat uit de mis voor degenen die een reis ondernemen, volgens het Sacramentarium Gelasianum en het Sacramentarium Gregorianum: Muratori, *Liturgia Romana Vetus*, I, 703 (Gelasianum) en II, 198 (Gregorianum).
- 170 Bedoeld is klaarblijkelijk de zondag, en niet de Paaszondag. De datum van de Verheffing van Hubertus is bekend uit de inleiding van deze *Vita*, en uit de liturgische traditie, het jaartal is het 3e regeringsjaar van Karloman. De gebeurtenis had dus plaats op 3 november 743, en deze dag viel in de juliaanse kalender inderdaad op een zondag.
- 171 Geestelijken droegen een *corona*, een rand van haren rondom een kaalgeschoren hoofdkruin (*tonsuur*).
- 172 Psalm 77(76),11.
- 173 Lucas 21,18.